

FOLKE VIRKE

August - September - Oktober 2014

www.folkevirke.dk

18

Når demokrati skal være mere end ord i en forfatning

Af Danguole Cesaityte-Rutkauskiene, historielærer, MA, Druskininkai Uddannelsescentret, Druskininkai, Litauen

3 Vejen til det globale demokrati er lang

Af Mogens Lykketoft (S), formand for Folketinget

Helle Thorning-Schmidt om grundloven og demokrati

10

FOLKEVIRKE

Social, kulturel og politisk oplysning

Udgivet af oplysningsbevægelsen
FOLKEVIRKE

Oplag: 1.200
ISSN 0015-5845

**Deadline for næste nummer:
10. oktober 2014**

Bladet kan kun bestilles ved direkte
henvendelse til:

Folkevirkes kontor

Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal
1153 København K
Tlf. 33 32 83 11
E-mail: folkevirke@folkevirke.dk
www.folkevirke.dk

Dette nummer koster i styksalg
kr. 50,00 + porto.
Særpris for klassesæt.
Årsabonnement,
kr. 210,00 pr. år (incl. porto)

Redaktion

Annemarie Balle (ansvarshavende)
Reventlowsgade 18, 4. sal tv
1651 København V
Tlf. 51 51 24 20

Forretningsudvalg

Formand: Annemarie Balle
Næstformand: Jeanne Bau-Madsen
Kasserer: Tove Katstrup
Ulla-Brita Gregersen
Ellis Grønvold
Karen Hallberg
Ulla Lunde Hansen
Tove Hinriksen
Zara Y. Jensen
Gunvor Fink Møller
Britta Poulsen
Susanne Tarp

Tryk og layout

Aars Bogtryk & Offset, tlf. 98 62 17 11
E-mail: aarsbogtryk@aarsavis.dk
Layout: Louise Christensen

Tilskud til dette nummer fra Nor-
disk Ministerråd

FORENINGEN AF
DANSKE KULTUR-
TIDSSKRIFTER

Nye og gamle demokratier

»Det jeg ønsker er, at få gennemført det, som folket vil have mig til at gøre.
Problemet for mig er at finde ud af, hvad dette præcist er«.

Abraham Lincoln, amerikansk præsident 1861-65

Folkevirke har gennem de seneste to år været koordinator for det Nordplus-støttede projekt »Nye og gamle demokratier«. Med i projektet har desuden været folkeoplysere fra Norge, Estland, Letland og Litauen.

Gennem de to år har der været en stribe aktiviteter i hvert af partnerlandene og på partnernøderne, som er foregået med et møde i hvert partnerland.

Det har været spændende at komme så dybt ind i »demokratiets maskinrum«. Der har igennem projektføreløbet været engagerede debatter og helt tydelige forskelle på, hvordan demokratiet foldes ud i de enkelte lande.

Det har også stået klart, at Hal Koch i sin tid så rigtigt, da han sagde, at »demokrati er en livsform«.

Det er ikke tilstrækkeligt at indføre spilleregler for demokratiet. Demokratiet bliver først levedygtigt, når også befolkningen lever som demokrater.

Folketingets formand Mogens Lykketoft beskæftiger sig i sin artikel i dette nummer af Folkevirke med den samme problematik. Han påpeger bl.a., at »demokrati dybest set er kultur«, og at »et vel-fungerende folkestyre forudsætter oplyste borgere, der har reel adgang til informationer fra alle sider«.

Med den dybe og engagerede samtale om demokratiets væsen i mange forskellige aspekter – fx historisk, for mindretal, i familien og inden for ligestilling – er forskellene for alvor dukket op. Forskelle, som slet ikke ville fremstå så tydeligt, hvis man alene havde blik for lovgivningen.

Læs mere om projektet og de mange aktiviteter på www.node-democracy.eu.
Sidst skal der lyde en tak til de folkevirke og folkeoplysere, der har været med til at sikre projektet et fantastisk godt forløb og til Nordplus, som med sin økonomiske støtte gjorde det muligt!

Annemarie Balle

INDHOLD

Vejen til det globale demokrati er lang	3
Grundloven trænger til en modernisering	8
Helle Thorning-Schmidt om grundloven og demokrati	10
Hvad vi kan lære af balternes syn på mindretal	13
Demokrati med lokale træk	16
Når demokrati skal være mere end ord i en forfatning	18
Vi er nu ambassadører for den nordiske demokratimodel	20
Letland har svært ved at tackle mindretalsproblemer	22
Faglig fornyelse og netværk gennem Nordplus	24
Mindretal og demokrati – fokusemner for Folkevirkes sidste partnerbesøg i Nordplus-regi ..	25
Internationalt møde på Folkevirke: Fællessang, musik og kløkkespil	28
Demokratidebat på Folkemødet	31
Folkevirke-info	32
Arrangementskalender 2014	34
Bedsteforældre/børnebørn-lejr 2014	36

Forside:

Øverst: Folketingssalen, Christiansborg. Foto: www.ft.dk, Henrik Sørensen.

Nederst i midten: Danmarks statsminister Helle Thorning-Schmidt. Foto: Agnete Schlichtkrull.

Nederst t.h.: Et kig ind mod reminiscenserne af de blokadesten, der blev brugt i forbindelse med Litauens frigørelse fra Sovjetunionen.

Vejen til det globale demokrati er lang

Folketingets formand skriver om udviklingen i demokrati i Danmark og andre lande. Han noterer, at de demokratier, der er kommet længst, skal være opmærksomme på at bekæmpe enhver tendens til tilbageskridt i egne lande og kontinenter.

Af Mogens Lykketoft (S),
formand for Folketinget

Demokrati som valgsystem er ikke entydigt.

Vi taler om demokratiske bystater i oldtidens Grækenland, men de adskilte sig grundlæggende fra vort repræsentative demokrati ved at være udøvet ved fremmøde på Torvet og omfattede alene mindretallet af frie, voksne mænd, mens flertallet af kvinder og slaver var udenfor.

Vi plejer at sige, at det danske folkestyre blev grundlagt i 1849. Det er forkert. Dengang fik et mindretal – selvstændige mandfolk over 25 år med fast bopæl i riget – stemmeret til den lovgivende forsamling. Kvindfolk, tyende, fattighjælpsmodtagere, fæhoveder og indsatte i fængslerne var udenfor. Efter 1849 bestemte den valgte Rigsdag nok lovene, men den havde ingen indflydelse på sammensætningen af regeringen.

Parlamentarisme, hvor Folketingets flertal bestemmer regeringens farve, blev først anerkendt af Kongen i 1901 og først skrevet ind i grundloven i 1953.

Demokrati forstået som almindelig valgret for både mænd og kvinder, rige og fattige, blev først

knæsat med grundloven fra 1915. Derfor er der al mulig grund til en særlig fejring af grundlovsjubilæet næste år.

Men selv med almindelig valgret og anerkendt parlamentarisme kan valgsystemernes nærmere indretning føre til meget forskellige resultater. Det betyder ikke nødvendigvis, at flertallet af dé vælgere, der stemmer, også ender med at bestemme flertallet i parlamenterne og dermed regeringens farve.

Spærregrensener har stor betydning

Spærregrensener kan i så henseende være meget definerende. Et regeringsflertal med splittet opposition kan have interesse i at gen-

nemtrumfe meget høje spærregrensener for dermed at sikre sig selv stabilt flertal i parlamentet på et mindretal af stemmer. Det har vi set mest udpræget med spærregrensener på 10 pct. i Tyrkiet, og nu også i Ungarn. Men det giver også meget forskellige resultater, om bare der er en spærregrense på 5, 4 eller 2 pct. af stemmerne.

Tyskland har 5 pct., og det betød ved seneste forbundsvalg, at De frie Demokrater – et af Forbundsrepublikkens tre gamle demokratiske partier – faldt ud af Forbundsdagen. En sådan grænse ville ved seneste valg i Danmark også have sendt De Konservative ud af Folketinget.

Formand for Folketinget Mogens Lykketoft: - Et velfungerende folkestyre forudsætter oplyste borgere, der har reel adgang til informationer fra alle sider. Foto: www.ft.dk

På grund af de særlige regler om valgkredse blev George W. Bush erklæret vinder af det amerikanske præsidentvalg i 2000, selv om hans modkandidat Al Gore nationalt set fik en halv million flere stemmer. Foto: Telfair H. Brown, Sr.

I Sverige kan det være afgørende for, hvilken side der får regeringsmagten, om et af de mindre partier falder ned under spærregrensen på 4 pct. I tidligere tid, da den stabile socialdemokratiske regeringsledelse med 45-47 pct. af vælgerne i ryggen hvilede på passiv støtte fra de gamle kommunister, blev en del af det socialdemokratiske vælgerkorps udkommanderet til at stemme kommunistisk for at forhindre støttepartiet i at falde ned under 4 pct. De blev kaldt »kammerat fire procent«-folket!

Ved folketingsvalget i Danmark i 1987 genvandt den konservative Poul Schlütters borgerlige firepartiregering magten med støtte fra Radikale og Fremskridtspartiet, selv om over 50 pct. af vælgerne stemte på Socialdemokratiet og partier til venstre for S. Det var fordi hverken Venstresocialister eller Kommunistere nåede op over spærregrensen på 2 pct. Det var en erfaring, der et par år senere førte til dannelsen af Enhedslisten som fusion af de upræsenterede partier på den ydre venstrefløj.

Spærregrenser kan altså bestemme flertal og de bestemmer selvfølgelig i realiteten også, hvor opsplittet parlamenterne bliver mellem man-

ge partier: Når spærregrensen er høj, tvinges partierne til at blive koalitioner af forskellige grupper, og mange forskelle samles inden for større partier i stedet for at føre til selvstændige partidannelser.

Absolut flertal med under halvdelen af stemmerne

Det er også udpræget erfaringen fra de lande, hvor repræsentationen ikke er forholdsmæssig, men hvor parlamentarisk vælges i afsondrede valgkredse, hvor de, der får relativt flest stemmer, er ene om at repræsentere kredsen, og resten af stemmerne er spildt. Det kaldes valg i enkeltmandskredse og er oprindeligt det britiske system. Men i forskellige variationer er det udbredt til mange andre dele af verden – ikke USA og andre lande, der engang var britiske kolonier.

I Storbritannien har dette system kun givet plads til to store og et mindre parti, og i USA er der kun til to store partier, som spænder over meget store indre holdningsforskelle.

I et valgsystem efter britisk model kan et parti få absolut flertal med langt under halvdelen af stemmerne, bare resten spredes på flere andre partier. Derfor havde Marga-

ret Thatchers Konservative i Storbritannien absolut flertal i Underhuset med aldrig over 42 pct. af stemmerne, og Tony Blairs New Labour klarede i de senere omgange at få flertal i Underhuset med endnu lavere stemmeandel.

Manipulation med valgkredsgrænser

Alt efter hvor koncentreret partiernes stemmer er i de enkelte valgkredse, kan det britiske system også give regeringsmagten til et parti, der samlet får færre stemmer end et andet parti. F.eks. genvandt Winston Churchills konservative parti regeringen fra Labour i 1951 med færre stemmer end Labour i Storbritannien som helhed.

Det samme fænomen så vi, da George W. Bush blev erklæret vinder af det amerikanske præsidentvalg i 2000, selv om hans modkandidat, Al Gore vitterligt fik en halv million flere stemmer nationalt. Vi så det igen så sent som i 2012 i USA, da et flertal af stemmerne til valget til Repræsentanterne Hus gik til Demokraterne, men hvor valgsystemet gav Republikanerne et flertal af repræsentanter i Huset. Dette var resultatet af en meget gennemført manipulation med valgkredsgrænserne i republikansk styrede delstater, sådan at Demokrater blev valgt i kredse med overvældende (= overflødig)

mange) stemmer, mens mange Republikanere blev valgt med spinkle flertal. Altså større stemmespild til Demokraterne end til Republikanerne, idet f.eks. kredse med overvældende sort befolkningsflertal stemte 80 pct. Demokratisk, uden at de sidste 30 pct., bidrog til ekstra repræsentation! Dertil kommer virkningerne af at have et føderalt system og to forskellige valgte lovgivende forsamlinger, der begge skal godkende lovene. Det kendes også fra USA, hvor antallet af repræsentanter for de enkelte delstater i Repræsentanternes Hus bestemmes forholds-mæssigt af staternes folketal, mens alle stater har to repræsentanter i det magtfulde Senat, uanset om folketallet er 40 mio. (Californien) eller 0,6 mio. (Wyoming). Det tenderer historisk mod at give et senatsflertal, der er mere præget af

små, ret konservative samfund på landet og med underrepræsentation af store, mere liberale og progressive bysamfund. Og det betyder i hvert fald, at der med stor sandsynlighed er forskellige politiske flertal i Kongressens to kamre.

Tokammerssystemets fordele og ulemper

En valgform med et tokammerssystem som i USA kan – uanset at den langt fra altid giver flertallet mulighed for at bestemme - være nødvendig for at holde sammen på en frivillig sammenslutning af små og store stater. Og den kan være en mulig vej til en forhåbentlig fremtidig fred og demokratisering af etnisk og religiøst opsplittede samfund som f.eks. Syrien og Irak, fordi den giver mindretallene garantier mod at blive rendt over ende af de større grupper.

Men tokammerssystemet i kombination med flertalsvalg i enkeltmandskredse kan – som vi ser det i USA i disse år – også føre til lamelse af beslutningskraften og/eller blokering af arbejdet for en i øvrigt direkte folkevalgt præsident fra dele af en lovgivende forsamling, der kun har sit mandat fra et mindretal af vælgere.

Den danske erfaring fra før afskaffelsen af tokammerssystemet og nedlæggelsen af Landstinget i 1953 var jo også, at forskellene i valgersalder og længde af valgperioden i to forskellige kamre i Rigsdagen ofte førte til forskellige flertalsmønstre i de to kamre og dermed svækkede tempoet i regeringens lovgivningsarbejde.

Det nationale danske kompromis fra 1953 var, at nok blev Landstinget nedlagt, men til gengæld blev der åbnet forskellige veje til, at min-

USAs tokammerssystem kan være nødvendig for at holde sammen på en frivillig sammenslutning af små og store stater, men kan også være en udfordring for den direkte valgte præsident i Det hvide Hus.

dretal i Folketinget kunne kræve, at visse love først blev gyldige, når de udover vedtagelsen i Folketinget også havde fundet flertal ved en folkeafstemning. Oldtidens direkte demokrati genopstod derfor i ny form ved jordlovsafstemningen i 1963 og gentagne afstemninger om rammerne for Danmarks deltagelse i det europæiske samarbejde, der både i 1992 om Maastricht-traktaten og i 2000 om euroen førte til, at et vælgerflertal afviste indstillingen fra et stort flertal i Folketinget.

Folkeafstemninger og det repræsentative demokrati

Det sætter fokus på en anden debat om demokratiets væsen – nemlig det især fra EU-modstandere ofte hørte argument om, at beslutninger ved folkeafstemning er mere ægte demokratisk end beslutninger som resultat af det repræsentative demokrati, hvor en folkevalgt forsamling med mandat i op til fire år tager ansvaret for helheden i beslutningerne og stilles til regnskab for helheden ved næste folketingsvalg.

Jeg er personligt en svoren tilhænger af det repræsentative demokrati som svaret på det store pres for at træffe beslutninger, der kan sikre vore samfund en bæredygtig fremtid. Folkeafstemninger er ofte konservative i ordets oprindelige betydning. Og hvis afstemningstemmet er meget teknisk kompliceret er der risiko for – og ofte set eksempler på – at udfaldet mere bestemmes af den siddende regerings mindre eller større popularitet i afstemningsøjeblikket (eller

af diskussioner af spørgsmål, der egentlig slet ikke er omfattet af afstemningen: Som f. eks. da folkepensionens fremtid blev et tema i euro-afstemningen).

Kvinderne i Schweiz, hvor alt kan kræves til folkeafstemning, blev først i starten af 1970'erne efter en række forgæves forsøg tildelt stemmeret af de stemmeberettigede mænd.

Meningsmålingerne gennem mange år frem til slutningen af 1990'erne viser i øvrigt, at Danmark aldrig havde fået en bro over Storebælt eller Øresund, hvis sagen skulle have været afgjort ved folkeafstemning.

Demokrati er dybest set en kultur

Demokrati er ikke bare et valgsystem, hvor alle direkte eller indirekte er medbestemmende om parlamentets sammensætning og regeringens politiske farve.

Demokrati er dybest set en kultur, der kun kan trives med veldefinerede individuelle frihedsrettigheder, folkeligt engagement, folkeligt forankrede politiske partier, der forstår samarbejdets kunst samt stærke institutioner, der modstår særinteressers pression, forhindrer korruption og leverer retssikkerhed for den enkelte. Og et velfungerende folkestyre forudsætter oplyste borgere, der har reel adgang til informationer fra alle sider.

Når danskerne lever som verdens mest lykkelige folk i et af de mest »rene« demokratier, så er det resultatet af en lang historisk udvikling, der begyndte med, at allerede enevældens herskere opbyggede

et rimeligt ukorrump embedsværk og forud for 1849-grundloven tillod eksperimenter med rådgivende stænderforsamlinger, hvor folkets røst blev hørt. Og folkestyret blev formet af stærke folkelige organisationer i andelsbevægelse og Kooperation, i fagbevægelsen, og i politiske partier, der i første halvdel af det 20. århundrede organiserede 25-35 pct. af vælgerbefolkningen som medlemmer og blev bakket op af lokale partiaviser.

De demokratiske institutioner er stærke, og Danmark er fortsat et af to lande i verden, hvor der er mindst korruption. Folk er velinformeret og medierne alsidigt sammenlignet med de fleste andre lande. Men partierne er svage og i risiko for at blive rene opstillingsmaskiner, mere og mere afhængige af pengestærke private sponsorer med deraf stærkere sidevind fra særinteresser. Økonomisk er balancen blevet skævvredet mere til fordel for de borgerlige partier, der får stigende støtte fra erhvervslivet, mens en svækket fagbevægelse leverer færre ressourcer til venstrefløjen. Og den offentlige partistøtte i Danmark kompenserer langt mindre herfor end i nabolandene Norge og Sverige, hvor der pr. vælger gives tre kroner i offentlig partistøtte hver gang, der i Danmark gives én krone. Vi risikerer, at blive ramt af de samme skævheder, som andre vestlige demokratier allerede

I næsten 20 år har det politiske liv i Italien været domineret af Berlusconi, som mange gange har været en tur i retten for sine metoder. Metoder, som det italienske folk også er ved at have fået nok af.
Foto: Jos van Zetten.

har oplevet så rigeligt, når de private pengeinteresser og magten over de private medier har leveret nogle partier meget større megafoner end andre.

»Kun den bedste regering, der kan købes for penge«

I USA betyder private rigmænds »superpacs« til reklame for deres politiske venner meget for vælgenes udfald, og lobbyister for de mest velhavende præger lovgivningen helt uforholdsmæssigt meget. Der er risiko for – som Nobelpristageren Joseph Stiglitz sagde til mig – at Amerika kun har den bedste regering, der kan købes for penge, ikke den bedste for landet og det store flertal af borgere. I Storbritannien har Rupert Murdochs medieimperium med dubiøse metoder og virkemidler afgørende påvirket vælgenes indtryk og måske også deres stemmeafgivning: Murdoch var for Blair, imod Brown og for Cameron som britisk premierminister. Blair vandt, Brown tabte og Cameron vandt !?

I Italien har det politiske liv i næsten 20 år været domineret af Berlusconi, der opbyggede sin enorme formue bl.a. ved mafiose forbindelser, og som af en kor-

rupt statsminister fik lov at etablere et privat tv-monopol, som han derefter brugte som afsæt til at vinde regeringsmagten og sætte sig også på de statslige tv-kanalers nyhedsformidling og holdningsbearbejdning. Gav det demokratiet acceptable kår?

Der er mange bekymrende træk, som dog ikke skal skygge for demokratiets sejre i Østeuropa efter Sovjetimperiets fald. Trist blot, at sejren foreløbig kun er befæstet i de af landene, der nåede ind i NATO og EU; og endda ikke i dem alle. F.eks. i Ungarn forsøger statsminister Orban at befæste sit magtmonopol ved at skræddersy valgsystem, domstole og graden af pressefrihed til eget formål.

Også i Latinamerika er de seneste 25 år historien om demokratiets sejrsgang og fjernelse af de tidligere så dominerende militærdiktaturer. Demokrati spirer mange steder i Afrika. Verdens folkerigeste demokrati – Indien – har lige

gennemført et smertefrit skifte af regeringsmagten med deltagelse af sekshundrede millioner vælgere. De demokratiske rammer står, men vaklende, i store muslimske lande som Tyrkiet, Pakistan, Bangladesh og Indonesien, men er faldet sammen og afløst af blodige konflikter og undertrykkelse der, hvor vi for tre år siden håbede på et arabisk forår. Burma er på vej ud af militærdiktaturets skygge, men Thailands demokrati er knækket af en ny militærjunta. I Rusland er de demokratiske spirer fra 90'erne trampet ned af Putin. Og de autoritære ét-partistater i Kina og Vietnam er uanfægtede af demokratiske eksperimenter andre steder i Asien. Vejen til det globale demokrati er meget lang. Men netop derfor er det så uhyre vigtigt, at vi der er kommet længst, er opmærksomme på at bekæmpe enhver tendens til tilbageskridt i vort eget land og på vort eget kontinent.

Grundloven trænger til en MODERNISERING

Det gælder ikke mindst i relation til den omfattende overvågning af borgerne, mener juraprofessor Eva Smith

Ved Folkevirkes debatarrangement på årets Folkemøde på Bornholm slog juraprofessor Eva Smith, Københavns Universitet og tidligere formand for Det Kriminalpræventive Råd gennem 16 år, til lyd for en modernisering af grundloven.

Grundloven bygger stadig på de principper, der blev fastlagt i 1849, dog med senere ændringer, senest i 1953, da Landstinget blev afskaffet og Færøerne og Grønland fik hjemmestyre, og der tillige blev tilknyttet en tronfølgelov.

Det er især den omfattende overvågning af borgernes elektroniske adfærd og overvågningskameraer overalt i nutidens samfund, der får Eva Smith til at råbe vagt i gevær og advokere for ændringer i grundloven. Overvågningen er efter hendes opfattelse en krænkelse af privatlivets fred.

»Man skal passe voldsomt på med at vedtage love, der griber ind i den almindelige borgers dagligdag. Det gælder ikke kun overvågningen af alle borgeres elektroniske adfærd, men også lovgivning, der for eksempel har givet politiet mulighed for at gøre hele København til en visitationszone. Der skal være et grundlag for at visitere folk på åben gade, og det

Eva Smith, juraprofessor, Københavns Universitet.

samme gælder logningen af borgernes handlinger på internettet og på mobiltelefoner«, sagde juraprofessoren blandt andet i sit oplæg til debatten.

Hun finder det sørgeligt, at Folketinget med sin lovgivning har gjort det muligt at foretage så omfattende overvågning af almindelige borgeres adfærd.

EU-domstolen har da også fastslået, at det strider mod basale frihedsrettigheder. I en dom fra april i år erklærer domstolen EU's logningsdirektiv fra 2007 for ugyldigt med henvisning til, at det grundlæggende krænker privatlivets fred, og dermed er i strid med EU's Charter for grundlæggende borgerrettigheder. I følge EU's logningsdirektiv skal telesel-

skaberne gemme store mængder af information om borgernes brug af internet, sms og telefon.

Hvordan EU-landene vil reagere på EU-domstolens afgørelse står endnu hen i det uvisse. »Men det er flovt, at EU skal fortælle os, at overvågningen er i strid med grundlæggende rettigheder«, sagde hun. Eva Smith ser en tendens til, at Folketinget i stigende grad vedtager love uden at give sig tid til en nødvendig dialog med sagkundskaben om konsekvenserne af lovene, hvilket kan føre til lovsjusk og efterfølgende hurtige ændringer i love, hvor man i første omgang ikke havde gennemtænkt konsekvenserne tilstrækkeligt.

Som eksempel kan nævnes den omstridte knivlov, hvor Højesteret måtte fastslå, at det ikke kan have været lovgivernes hensigt, at en bedstefar, der havde brugt en lommekniv til at skrælle et æble for sit barnebarn, skulle straffes.

Juraprofessoren oplyste, at anti-terrorlovene blev vedtaget uden konsultation med dommere, forsvarere og universitetsansatte med speciale i retssikkerhed. Kun politifolk og anklagemyndigheden blev konsulteret, hvilket er helt usædvanligt i det lovforberedende arbejde.

Grundloven er lavet på en måde, så det er umådelig svært at ændre den (se faktaboks), hvilket også er forklaringen på, at det sker sjældent. Siden 1849-grundloven blev vedtaget, er den kun ændret i 1866, 1915, 1920 og 1953.

Eva Smith mener, at Folketinget forpassede en mulighed for at ændre grundloven i forbindelse med en folkeafstemning om ændring i tronfølge-loven i 2009. Folkeafstemningen om tronfølge-loven fandt sted den 7. juni 2009, samme dag som der var valg til Europa-Parlamentet.

Afstemningen handlede om en ændring, der betyder, at tronen skal overgå til den afdøde regents førstefødte barn uanset køn. Det er hendes opfattelse, at sammenkoblingen med en »populær sag« kunne have været en god lejlighed

til at få moderniseret grundloven på andre væsentlige punkter.

Juraprofessoren nævnte også andre grunde til, at en ændring af grundloven er påkrævet, bl.a. at det ikke står i loven, at alle skal behandles lige. Hun pegede også

på, at ifølge grundloven er ejendomsretten ukrænkelig, men der er behov for, at myndighederne gennemfører erstatningsfrie reguleringer.

I debatten efter Eva Smiths indlæg, der fandt sted på Allinge Bibliotek, var det først og fremmest overvågningen af borgernes elektroniske adfærd, der var i centrum. Der blev også rejst spørgsmål om grænserne mellem ytringsfrihed og forhånelse, apropos affæren om Muhammed-tegningerne for nogle år siden.

SÅDAN KAN GRUNDLOVEN ÆNDRES:

- Først skal Folketinget vedtage forslag til ændringer i grundloven.
- Derefter skal der afholdes et Folketingsvalg.
- Efter valget skal Folketinget igen vedtage grundlovsændringen.
- Efterfølgende skal Folketingets vedtagelse til folkeafstemning. Her skal et flertal stemme ja, og kun hvis flertallet udgør mindst 40 procent af alle stemmeberettigede, er grundlovsændringen vedtaget.

Statsminister Helle Thorning-Schmidt: - Det danske demokrati har det godt. Det skyldes først som sidst, at den danske befolkning værner om det.

Foto: www.ft.dk, Henrik Sørensen.

Helle Thorning-Schmidt om grundloven og demokrati

Netop fordi Danmark er et gammelt og rodfæstet demokrati, hører vi også hjemme i det europæiske samarbejde, erklærede statsministeren i årets grundlovstale.

Statsminister Helle Thorning-Schmidt beskæftigede sig i sin grundlovstale i år blandt andet med tilblivelsen af grundloven, udviklingen i det danske demokrati og Danmarks rolle i det europæiske samarbejde. Folkevirke bringer her et uddrag af talen:

»Danmark er et af de lande i verden, som har haft de bedste og mest fredelige erfaringer med indførelsen af folkestyre. Og det skal vi være taknemmelige over. En af vores Grundlovs største styrker er, at vi på tværs af de politiske skillelinjer er enige om netop den.

Der er meget, vi er uenige om, men vi anerkender de fælles spilleregler. Når stemmerne er talt op, er de talt op. Der er kun dén statsminister, et flertal i Folketinget peger på. Vi kan slås om den frie og lige adgang til sundhed. Vi kan være modstandere af, at der skal gives ufinansierede skattelettelser. Men vi er enige om, at de helt basale frihedsrettigheder for borgerne er umistelige.

Og selv om der altid er nogen, som mener, at demokratiet er i krise, vil jeg som statsminister have lov

til at glæde mig over, at vi ved kommunalvalget oplevede en stigning i stemmeprocenten. Og jeg glæder mig over, at Danmark er et af de lande, hvor flest deltager til Europa-Parlamentsvalget.

Det danske demokrati har det godt. Det skyldes først som sidst, at den danske befolkning værner om det. Og derfor er grundlovsdag en glædens dag.

Vi er mange, som forbinder grundloven fra den 5. juni 1849 med noget særligt dansk. Det er kun delvist rigtigt. Jovist, findes den ikke i andre udgaver i verden. Den er ikke skrevet af efter vores naboer. Den er vokset ud af lange debatter, kampe og konflikter. Og den er ændret markant undervejs. Alligevel kan man ikke forstå ånden i grundloven uden at kende dens tilblivelse, og den verden den blev skabt i.

En bølge af revolutioner

I 1848 oplevede Europa en bølge af revolutioner.

Enevældens og aristokratiets verden faldt under presset fra et stærkt og selvbevidst borgerskab

godt hjulpet af en spirende, men forarmet arbejderklasse. Fra Sicilien til Sjælland hørtes kravene om lighed for loven, om retten til at tale frit, om retten til medbestemmelse og om et opgør med standsprivilegier.

I flere af Europas hovedstæder gik borgerne i åbent oprør på gaden. Men langt, langt de fleste steder blev de slået ned af en reaktionær statsmagt. I Paris, der var Europas epicenter for social uro, besluttede man efterfølgende at rive den gamle by ned og bygge en ny op med brede og lige veje.

På den måde kunne regimets kanoner hurtigst og mest effektivt slå en oprørske folkemængde ned. Man kan sige meget om det moderne København. Men byen er ikke anlagt til at forsvare sig mod sine egne borgere. Selv om mange trafikanter sikkert kan få den tanke om morgenen.

Danmark var et af de få lande, hvor det store europæiske revolutionsår, 1848, rent faktisk banede vejen for en fredelig overgang til demokrati. Borgerskabet, kongemagten, bønderne og adelen fandt

ind til et politisk kompromis. Viljen til at nå til enighed var større end viljen til at vinde for enhver pris.

Det har vi nydt godt af lige siden. Nå ja: Undervejs fik den brede befolkning også stemmeret. Selv vi kvinder kom med på vognen for 99 år siden. Men ud fra en hver tænkelig dimension er Danmark et gammelt og rodfæstet demokrati.

Vi har en stærk stemme

Derfor hører vi også hjemme i det europæiske samarbejde. Danmark hører hjemme i Den Europæiske Union.

Vi har nu været med i over 40 år. Der er sket meget siden. Da vi blev medlemmer gik fællesskabet fra seks til ni lande. I dag er der 28. Og flere ønsker at følge trop.

Det var ikke en let beslutning for os. Den skulle modnes gennem mange års analyse og debat. Og det var klogt. For rammerne om vores politiske liv bliver påvirket af at indgå i så tæt et samarbejde med landene omkring os.

I mit verdensbillede vil det altid være en fordel for Danmark, at vi er med til at træffe beslutninger, som påvirker os selv.

Når man kigger på Europas historie, er der ikke noget nyt ved, at de store har meget at skulle have sagt. Det nye er, at de små lande også har en stærk stemme. At vi stemmer om tingene i stedet for at slås. Og at de beslutninger, vi træffer, forpligter os allesammen. Både store og små.

Vi er med til at løse grænseoverskridende problemer.

Uden EU vil kampen mod forurening være næsten håbløs. Uden EU vil kampen for at undgå en klimakatastrofe være endnu vanskeligere, end den er i forvejen. Og uden EU vil kampen mod grænseoverskridende kriminalitet stoppe – netop ved grænsen – og ikke som nu, hvor vi arbejder sammen for at give de kriminelle kamp til strengen.

Gennem Det Indre Marked har danske virksomheder adgang til de vigtigste nærmarkeder. Det sikrer arbejdspladser.

Vores unge rejser ud for at studere og arbejde. Det giver dem færdigheder og muligheder, ingen generationer før dem har haft.

Og helt grundlæggende: Uden EU ville freden mellem landene i Europa ikke være så grundfæstet, som den er i dag.

EU er ikke perfekt

Dem, der mener, at Danmark ville være bedre stillet udenfor EU eller skal søge en mere løs tilknytning, skylder fortsat at opstille et reelt alternativ.

Vi, der går varmt ind for det europæiske samarbejde, må aldrig begå den fejl at sige, at EU er perfekt og uden mangler. For det kan det dårligt være, når 28 lande skal være enige.

Der vil altid være en debat, om der er for meget eller for lidt samarbejde? Om hastigheden er for høj eller for lav? Ja, hvor skal det hele ende?

Sandheden er, at der ikke gives et skræmmende svar. For det gøres der sjældent i politik.

Det forstod den socialdemokratiske statsmand, Jens Otto Krag, bedre end nogen anden.

Dagen efter folkeafstemningen i 1972 slog han da også fast, at:

»De europæiske Fællesskabers udvikling er ikke fastlagt en gang for alle. Det fremtidige samarbejdsmonster og de opgaver, som vil blive taget op i EF, vil være bestemt af styrken af de forskellige sociale og politiske kræfter, der gør sig gældende i de enkelte medlemslande.«

Jeg er enig.

Vores største udfordring

Den største udfordring, vores generation har mødt, er uden tvivl den voldsomme økonomiske krise. Den værste siden Anden Verdenskrig.

I Danmark. Såvel som i Europa.

Virksomheder har drejet nøglen om. Mennesker, som så frem til en tryk alderdom, så deres opsparing forsvinde som dug for solen. Tusinder og atter tusinder har mistet deres arbejde.

Særligt de unge er blevet hårdt ramt.

Vi står med en reel risiko for, at en generation af unge ikke får et rigtigt fodfæste på arbejdsmarkedet. Det må ikke ske, og vi socialdemokrater kæmper med al den styrke, vi har, for at de unge igen får en vej ind i arbejdslivet.

Vi investerer i uddannelse. Vi investerer i mennesker.

Og langt om længe tyder meget på, at hjulene i europæisk økonomi igen er begyndt at dreje hurtigere.

Det gælder også i Danmark.

Vi er kommet ud af det skærpede økonomiske opsyn fra EU, som den tidligere regering fik os ind i.

Arbejdsløsheden er den laveste i fire år. Vi er tilbage på sporet.

Undervejs har EU fået skylden for både det ene og det andet.

Det europæiske samarbejde blev først bebrejdet, at kravene til medlemslandene var for vage og upræcise. Hvorfor greb man ikke ind overfor den store gældsætning? Hvorfor var man ikke hårdere ved en finansiel sektor?

Da krisen kradsede, fik EU så ansvaret for, at de enkelte medlemslande skulle stramme op og spare. Og nu hed det sig, at kravene til den finansielle sektor var for barske.

Så på én og samme tid har kritikerne hævdet, at EU har været for slap og for skrap. På én og samme tid bestemt for lidt og for meget. På den måde får man jo altid ret.

Men faktum er, at det er medlemslandene, der har ansvaret for deres økonomiske politik.

Har et land valgt at være medlem af euroen – så stiller det naturligtvis krav om at være i samklang med dem, man deler møntfod med.

Når et bredt flertal i Folketinget holder fast i de enorme fordele, som den faste kronkurs giver dansk økonomi, så har det også konsekvenser.

Men valget er vores eget. Ikke andres.

Både blå og røde mærker

Og så er vi tilbage til folkestyret.

For vi folkevalgte svigter vores opgave, hvis vi bøjer nakken og siger, at det alligevel er nogle andre, som træffer beslutningerne.

Vi fralægger os ansvaret, hvis vi ikke tager de vanskelige beslutninger i tide. Også selv om det er upopulært og giver både blå og røde mærker på den korte bane. Derfor står jeg også ved den retning, som regeringen har sat.

Krisen har vist, at vi her i Danmark har evnet at finde vores egen solidariske vej.

Vi har bragt balance på de offentlige finanser, samtidig med at vi i de kommende år får råd til at investere i velfærden.

Vi har givet skattelettelser til helt almindelige lønmodtagere, samtidig med at de pensionister, der har mindst, får hævet deres ældrecheck.

Vi har givet virksomhederne bedre vilkår, samtidig med at vi har verdens grønneste klimamål.

Vi har aldrig brugt så mange penge på at uddanne vores unge som nu, samtidig med at vi har fundet 1,6 milliarder kroner til at forbedre behandlingen for mennesker med en psykisk sygdom.

Politik er at skabe resultater. Det har vi gjort i fællesskab. I Europa såvel som i Danmark.

Nu skal vi helt ud af krisen. Og med den tro på fremtiden, der altid har kendetegnet den danske befolkning, er jeg sikker på, at det vil lykkes.

Det giver en stor tryghed at vide, at det i sidste ende er os selv, som bestemmer. Sådan skal det være i et demokrati. Dem, som kæmpede før os og for os, har ikke kæmpet forgæves.

Derfor glæder vi os i dag over vores grundlov.«

Hvad vi kan lære af balternes syn på mindretal

Folkevirke gør status på projektet »Nye og gamle demokratier«, som har været gennemført gennem de seneste to år sammen med de baltiske lande og Norge.

AfJeanne
Bau-Madsen,
næstformand,
Folkevirke

Et demokrati kendes på den måde mindretallene bliver behandlet, siger man. Men er alle mindretal ens, hvordan er de blevet mindretal, og er det overhovedet muligt at behandle dem på samme måde? Folkevirke har i de sidste to år besøgt de tre baltiske lande og fået gode venner der. Hver gang vi har været sammen, er talen faldet på mindretal eller minoriteter. Disse grupper fylder meget i den baltiske hverdag.

De baltiske lande er meget forskellige, og de har også forskellige mindretal, forskelligt syn på dem og behandler dem ikke på samme måde. Derfor er det også rimeligt at behandle de tre lande enkeltvis. Som en af vores estiske venner sagde: »Under sovjetstyret var vi ens, men ved at deltage i projektet »Nye og gamle demokratier« har jeg opdaget, at vi i dag er vidt forskellige.«

De baltiske lande har været ramt af de stalinistiske deportationer. De første fandt sted 1939-40. Anden runde var 1945-46, og de sidste deportationer fandt sted i

1949. Hundrede tusinde baltere blev sendt til Sibirien. I 1948 blev alle deportationer, der var udført under krigen, gjort permanente. Dette betød, at de deporterede ikke kunne rejse hjem, og det gjaldt også for deres børn.

Estland

Efter 2. Verdenskrig emigrerede 80.000 estere til de vestlige lande. I Estland havde deportationerne tømt Estlands tredje største by, Narva, for indbyggere. Byen er en industriby, hvor der bl.a. er en stor olieskiffer industri. Fordi esterne blev forhindret i at rejse hjem, bosatte russerne sig i Narva. Der var god plads og arbejde til alle. I dag, hvor Estland er blevet selvstændigt, er der 93 procent russere i byen. Dette har skabt og skaber problemer. Cirka 26 procent af indbyggerne i Estland tilhører det russiske mindretal, og de bor hovedsagelig i den østlige del og især i byerne. Mange russisktalende er statsløse. De bor i Estland, deres børn er født der, men esterne kræver, at de skal op til en prøve i estisk sprog og kultur for at få estisk statsborgerskab. Mange især ældre taler ikke godt nok estisk til at bestå prøverne. En del (og nogle er etniske estere) nægter at tage disse prøver. De har boet i landet i generationer og mener

ikke, at det er rimeligt, at de skal aflægge prøve for at få statsborgerskab i deres eget land. Dette er et problem for demokratiet, da de naturligvis ikke kan stemme til de nationale valg.

Tilsyneladende er der ved at ske en ændring i forhold til det russiske mindretal. Indtil nu har de taget deres uddannelse i Estland og er derefter rejst ud af landet. I dag er fødselsraten i Estland lav, og landet har brug for unge mennesker med uddannelser. Estland arbejder derfor aktivt for at få de unge russisktalende til at blive. Desuden er de unge mennesker født i Estland og taler estisk.

I Estland er der meget få andre minoriteter. Som en af vores etniske partnere sagde: »Estland er så fattigt, at ingen gider komme her til!«. Måske skal det tilføjes, at det estiske sprog er meget vanskeligt. Det er samme sprogstamme som finsk og ungarsk og forstås ikke af indbyggerne i de andre baltiske lande.

Letland

Letland har kæmpet for selvstændighed mod svenskere, tyskere og i 1917 mod zar-russiske administratorer og den tyske adel. Mellem de to verdenskrige var alle de baltiske lande selvstændige. Fra 1941 til 44 var Letland sammen med de

Øvrige baltiske lande lagt ind under Tyskland som den tyske provins Ostland. Efter krigen blev Letland en del af Sovjetunionen. I 1945-46 deporteredes 105.000 letter til Sibirien, og i 1949 deporteredes 70.000 på grund af opstand mod tvangskollektivisering i landbruget. 65.000 letter emigrerede til Vesten efter 2. Verdenskrig.

Modstanden mod det sovjetiske styre blev endeligt knust i 1952. Herefter blev russisk indført som nationalt sprog, og der blev indledt en systematisk indvandring af russere og andre nationaliteter fra det store sovjetrussiske rige for at mindske det lettiske folks betydning. De lettiske nationalister opfattede dette som en koloniseringspolitik.

I dag er Letland en multikulturel stat med kun 52 procent letter. Der er 34 procent russere og resten af indbyggerne er fra Hviderusland, Ukraine, Polen og Litauen.

Desuden findes et lille mindretal, som hedder liverne. De har deres eget sprog, som kun tales af ganske få gamle mennesker. De har levet i Letland siden middelalderen.

Hovedstaden i Letland er Riga og var en af de største byer i Zar-Rusland. Efter 2. Verdenskrig indvandrede 1,5 millioner mennesker fra hele Sovjetunionen til Riga og byen fik en vigtig plads i den sovjetrussiske industri.

Ligesom i Estland er en del af det russiske mindretal statsløse. Disse indbyggere er afskåret fra at blive statsansat, etablere et politisk parti og eje land.

Mange er dog blevet statsborgere og har stor indflydelse i det lettiske parlament. I Riga findes en hel bydel med russiske kirker, skoler og butikker. Her høres kun russisk.

I Letland findes love som i resten af EU om, hvordan man skal

behandle mindretal og hvilke rettigheder de har. Når man ser på Letlands historie, kan man se, hvordan de har kæmpet for at bevare deres sprog og kultur i århundreder og alligevel er kun halvdelen af indbyggerne etniske letter.

Litauen

Også Litauen har været hårdt ramt af Stalins deportationer. Alligevel er 84 procent af indbyggerne i Litauen etniske litauere. Desuden findes der ca. 6 procent polakker og 5 procent russere.

Zar-Rusland betragtede Litauen som en integreret del af Rusland og kaldte det fra 1832 for Nordvestterritoriet. Fra 1864 til 1905 gennemførtes en intens russificering – litauiske tekster blev oversat til russisk og skrevet med det russiske alfabet, og den romersk katolske kirke blev forfulgt. Først i 1905 blev grænsen

mellem Rusland og Litauen afmærket.

I 1920 blev region Vilnius besat af Polen. Denne besættelse varede til 1939, da Polen blev delt mellem Sovjetunionen og Tyskland og i realiteten holdt op med at eksistere. Denne besættelse har betydet, at der i dag er ca. 80 procent polakker i denne region.

Vi besøgte den polske klub i Druskininkai, som har eksisteret i 25 år. Klubbens medlemmer var hovedsagelig ældre mennesker, som kom i klubben for det sociale samvær. De unge var ofte rejst til andre EU-lande. Vores værtsfolk fortalte, at mange polakker var vrede, fordi litauerne ikke tilbageleverede jord, som oprindeligt havde tilhørt dem. Nogle var gået til Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg, og her havde de i nogle tilfælde fået ret. Polakkerne var også vrede over, at deres navne blev lavet om, da nogle polske bogstaver ikke findes i det litau-

iske alfabet. Sidste år havde der været omfattende strejker blandt polakkerne, fordi staten havde krævet, at alle skolebørn skulle gå op til deres eksamener på litauisk. Over hele Litauen er der oprettet tolerance-centre. Her arbejdes med at kortlægge deportationerne i 1940'erne og Holocaust i Litauen. Af de 200.000 jøder, der boede i Litauen før 2. Verdenskrig, overlevede 20.000. Disse flygtede til Rusland og er senere emigreret til Israel. Der findes 95 centre fordelt over hele Litauen. Her arbejder frivillige, som ofte er store skoleelever. Idéen med at lade studenter arbejde på disse centre er, at de ved arbejdet selv vil blive tolerante.

Konklusion

Et demokrati kendes på dets måde at behandle mindretal på. Dette projekt har lært os, at det er vigtigt at kende historien om, hvordan et bestemt mindretal er blevet ind-

byggere i et land. At behandle et mindretal, der har baggrund i en besættelse, der ikke er mere end 25 år gammelt, på samme måde som et mindretal, der har været bosiddende i landet siden middelalderen, er ikke uden problemer. Et EU medlemsland har selvfølgelig det formelle i orden, men det er ikke ensbetydende med, at indbyggerne er bekendte med lovene vedrørende mindretal.

Folkevirke har lært af esterne, at man skal se fremad. Minoriteter kan blive et aktiv for et land.

Vi har oplevet, at letterne har formålet at få landet på fode efter selvstændigheden. Dette har ikke kunnet lade sig gøre uden et samarbejde mellem alle borgere.

I Litauen fik vi fortalt om tolerance-centre. At inddrage unge mennesker i arbejdet med at respektere mennesker med en anden kulturel baggrund, som man gør det på disse centre, er en god idé, som vi godt kan lære noget af.

Parlamentsbygningen i Tallinn, Estland.
Foto: Samuli Lintula.

Fristaden Christiania,
København.

Haugesund, Norge.

Rådhuspladsen i Vilnius, Litauen.
Foto: Marcin Bialek.

Letlands hovedstad Riga ved solnedgang.

Demokrati med lokale træk

Hvad skal der til for at sikre en demokratisk udvikling i samfundet? Estland giver her sit bud efter at have deltaget i projektet »Nye og gamle demokratier«.

*Af Sulev Valdmaa,
chef for Civic
Education Centre,
Jaan Tõnisson
Institute, Estland*

Jaan Tõnisson Institute i Estland har været en af partnerne i det 2-års Nordplus-støttede projekt »Nye og gamle demokratier« - NODE.

(www.node-democracy.eu).

Formålet med projektet har været at bringe gamle og unge demokratiske lande i Norden og Baltikum sammen for at udveksle viden og erfaringer om demokrati. Man lærer altid af og får tilført værdi af at deltage i et projekt, og det har også været tilfældet med NODE.

Udgangspunktet for projektets deltagere fra Danmark, Norge,

Letland, Litauen og Estland var de eksisterende og fungerende demokratiske samfund. Uanset de generelle karakteristika for et demokrati så ved vi alle, at der er lokale forskelle. Netop at opdage og opleve de spændende lokale karaktertræk i den måde, demokrati praktiseres på, har for mig været det vigtigste i projektet.

Efter afslutningen af projektets seminarer og øvrige aktiviteter vil jeg gerne begynde denne artikel med en slags konklusion: Vi fandt ikke så mange forskelle mellem vore demokratier, for så vidt angår deres alder, men vi oplevede de lokale, stærke sider i et fungerende demokrati, så på en måde kan man stille spørgsmålet: Hvad er gamle, og hvad er nye demokratier?

For eksempel blev der i 1866 i Estland gennemført en omfattende reform omkring lokalt selvstyre. I 1918 vedtog den unge estiske republik en af de mest demokratiske forfatninger i verden i kølvandet på 1. Verdenskrig. Lovene om kulturel selvbestemmelse i 1926 gav de nationale mindretal i landet rettigheder og friheder, som var uden sidestykke på den tid – og stadig er det i forhold til mange lande i vores tid. Så er Estland virkelig et ungt demokrati? Der er ingen tvivl om, at den demokratiske udvikling i samfundet over lang tid har stor betydning for de enkelte lande. Det var også en af de ting, vi lærte i projektet.

»Smag« og lær

Set i forhold til formålet med NODE drejede projektet sig imidlertid ikke om først og fremmest at måle og sammenligne demokratiets alder i partnerlandene. For Jaan Tõnisson Institute var det vigtigt at iagttage og »smage« partnernes daglige liv og på den baggrund lære noget om hinandens demokratier.

Den solide demokratiske basis i Danmark følte vi med hver eneste skridt, vi tog der. Grundlæggende værdier, som alle bakker op om, er synlige i for eksempel den multikulturelle udvikling i landet. Vi oplevede, hvordan folk fra andre

I løbet af Nordplus-projektet har deltagerne fået indblik i dagliglivet og demokratitudviklingen i de enkelte partnerlande. Her et glimt fra et besøg på Besættelsesmuseet i Tallinn med bl.a. plakater og skulpturer fra Sovjettiden.

Sulev Valdmaa, som her ses i samtale med Folkevirkes næstformand Jeanne Bau-Madsen: - Projektet har givet alle deltagende organisationer og individer megen ny information og mange følelser til eftertanke og analyse.

kulturer, der havde slået sig ned i Danmark, var blevet stolte af at være en del af det danske samfund, og hvordan danskere byder denne udvikling velkommen. Vi besøgte blandt andet Christiania, en stat i staten, som lever frit med egne regler, der adskiller sig fra resten af samfundet, og som alligevel er accepteret af langt de fleste danskere. I Danmark kan man frit være sig selv. Det er ikke en vild udskejelse, men snarere at dyrke kunsten af at være lige blandt ligemænd.

I Norge skaber naturen forudsætningerne for mange menneskers liv og måske endda også regler for, hvordan demokratiet praktiseres. Jeg lagde især mærke til, at livet i lokalsamfundene ofte bestemmes af adskillelsen fra naboer via fjorde, bjerge og floder. Det var en stor oplevelse for os at se, hvordan de unge involverer sig i det lokale liv. I Sveio Kommune fulgte vi for eksempel et ungdomsråd, hvor deltagerne traf vigtige beslutninger, inklusive økonomiske. Det var imponerende at se, hvordan man opdrager de unge til ansvarlige beslutningsprocesser i lokalsamfundet. Et besøg på et museum for modstandskampen under 2. Verdenskrig understregede for mig lokalbefolkningens tapperhed i hårde tider, hvor man stædigt holdt fast i de demokratiske værdier.

Forskelle i Baltikum

Letland er en nær nabo til Estland. Det kan forlede én til at tro, at de to lande er meget ens. På nogle måder er det rigtigt, men Letlands vej til demokrati efter kommunismens sammenbrud er forskellig fra vores. Det var interessant at få indblik i, hvordan parlamentet hos vores sydlige nabo arbejder, hvordan samfundet behandler emner, der berører familier, og i det hele taget hvor værdsat familielivet er. Det skal nævnes, at et vigtigt element på alle vore seminarer var, at vi skulle lære nyt om voksenundervisning. Her var seminaret i Riga en stor inspiration, idet vi her fik en indsigt i billedkunst, som vi ikke havde i forvejen – og det blev sat i relation til demokrati.

Det sidste seminar i Litauen handlede om mindretal. Her var det interessant at opleve, hvordan Litauen – som er mindre multikul-

turelt end de andre partnerlande – garanterer rettigheder og friheder til mindre grupper af polakker, russere og hviderussere.

Projektets værdi

Som helhed har projektet givet alle deltagende organisationer og individer megen ny information og mange følelser til eftertanke og analyse. Vi har lært meget af hinanden, og der har været et stærkt element af learning-by-doing.

Det er min opfattelse, at projektet har lært os en meget vigtig ting: At åbenhed, gensidig respekt og vilje til at samarbejde er helt afgørende for den demokratiske udvikling i vore lande.

Jaan Tõnisson Institute takker Nordisk Ministerråd for støtte til projektet og partnerne i de andre lande for glimrende samarbejde.

Når demokrati skal være mere end ord i en forfatning

Litauen er et nyt demokrati i hastig udvikling efter mange års undertrykkelse af det tidligere Sovjetunionen. Her fortæller Litauen-gruppen i Nordplus-projektet om sit udbytte.

Af Danguole Cesaityte-Rutkauskiene, historielærer, MA, Druskininkai Uddannelsescentret, Druskininkai, Litauen

Hvordan har demokratisk dialog forandret vores tænkning om demokrati?

Det er et kompliceret spørgsmål, og det får mig i første omgang til at gå tilbage til, hvordan den demokratiske dialog opstod. Det er vigtigt at forklare for at forstå, hvordan denne dialog har påvirket vores opfattelse af demokrati.

Ifølge de danske koordinatører af Nordplus-projektet »Nye og gamle demokratier« er der i Danmark en tradition for demokratisk dialog, som daterer sig tilbage til det 19. århundrede. Jeanne Bau-Madsen og Annemarie Balle fortæller, at Danmark i 1849 fik en Grundlov, som var resultatet af et samarbejde mellem veluddannede borgere, som ønskede del i den magt, der blev udøvet af kongen. Kongen gik frivilligt med til at afgive mange af sine beføjelser, og den 5. juni 1849 blev Danmark en demokratisk stat. Parallelt med arbejdet med den nye forfatning, diskuterede ophavsmændene til grundloven, hvordan man kunne uddanne

danskerne til at blive aktive samfundsborgere og engagere sig i demokratiet. Mange af de idéer, man havde med i overvejelserne dengang om undervisning og lærdom, praktiseres faktisk den dag i dag. I det 19. århundrede boede 80 procent af den danske befolkning på landet. N.F.S. Grundtvigs idéer om uddannelse af den danske landbefolkning fik stor betydning for den demokratiske udvikling i Danmark. Efter Grundtvigs opfattelse skulle en fri og aktiv uddannelse af den voksne befolkning ikke baseres på bøger og lærernes autoritet, men i en samtale mellem elev og lærer – den demokratiske dialog. Altså en samtale mellem ligemænd. Folkehøjskoler eksisterer stadig overalt i Danmark, og her samles folk fra by og land for at være med til foredrag, diskussioner og gruppearbejde om mange emner. Det er folk fra alle samfundslag, der tager på højskole, hvor de bor, og hvor kurserne varierer fra en uge helt op til et år.

Ikke kun en styreform, men en livsstil

På baggrund af disse historiske kendsgerninger og Danmarks lange erfaring med demokratisk dialog var hovedformålet med Nordplus-projektet at udveksle erfaringer mellem gamle og nye demo-

kratier. Borgere i gamle demokratier ved, at demokrati ikke kun er en styreform, men en livsstil. I de nye demokratier er den ældre generation som oftest vokset op under totalitære regimer og har derfor ikke været vant til demokrati. Den unge generation er mere vant til det, fordi de er opdraget i et demokratisk samfund. Dertil kommer, at de er fortrolige med fremmedsprog, de surfer på internettet for at finde ny og mere nuanceret information, og de rejser meget, hvilket giver et helt andet billede af, hvordan andre lande har indrettet sig, og hvordan de regeres.

I projektperioden fra 2012 til 2014 har der været i alt fem møder, hvor den demokratiske dialog har udviklet sig meget. Møderne i de fem deltagende lande – Danmark, Estland, Norge, Letland og Litauen – har haft stor indflydelse på min opfattelse af demokrati, og hvordan det praktiseres i de gamle demokratiske lande, Danmark og Norge. Derudover har det været meget nyttigt at lære om nye demokratier og udveksle erfaringer. Demokratisk udvikling går ud på at ændre folks holdninger til mange ting i politik og samfund. Det var på mange måder overraskende interessant viden, jeg fik under det første møde i København

Under besøget i Vilnius blev der mulighed for bl.a. at besøge det jødiske museum og høre om den massive udryddelse af jøder under 2. Verdenskrig.

De dramatiske døgn i Litauen i forbindelse med Murens fald og oprettelsen af et selvstændigt Estland markeres flere steder i Vilnius – bl.a. her foran parlamentet, hvor de graffiti-bemalede stenblokke, som blev brugt til at beskytte parlamentet, er bevaret.

i 2012. Demokratiet i Danmark strækker sig langt tilbage og er rodfæstet i befolkningens tanker og aktiviteter, hvorimod de baltiske lande har været under sovjetisk besættelse. Nu udvikler de nye demokratier sig hastigt. I Danmark gjorde besøget på fristaden Christiania et stort indtryk. Denne oplevelse og mange andre samtaler med danskere har ændret mit syn på mange ting. At opleve en høj grad af tolerance har også gjort mig mere tolerant.

Vores møde i Tallinn i Estland fokuserede på emner som køn og lighed, som er temaer i alle de deltagende lande. Drøftelserne i blandede grupper hjalp mig til at identificere et problem og sammen med andre angive en løsning. Jeg lærte en masse om det danske og det norske samfund, om forskellige holdninger til folks seksuelle observans, og om at forhindre dis-

krimation af ældre. Der er meget at lære for os alle, men jeg er ikke sikker på, at alle de progressive holdninger vil fæste rod i vores samfund.

I Sveio i Norge, hvor det tredje møde fandt sted, fik vi et godt indblik i, hvordan ungdomsrådet i kommunen arbejder. Vi oplevede også fejringen af den norske nationaldag, hvor alle var klædt i nationaldragter og vinkede med norske flag – en imponerende manifestation af det norske demokrati og dets værdier. Jeg fik også et flot indtryk af nordmændenes tolerante syn på indvandrere.

Det fjerde møde fandt sted i Riga i Letland under temaet »Demokrati i familien«. Her oplevede vi en farverig familie. Vi besøgte det lettiske parlament, mødtes med parlamentsmedlemmet Daina Kazaka og diskuterede statens familierpolitik. Familietraditioner er forskel-

lige fra land til land, men én ting er fælles for alle: kærligheden til børnene.

Det femte og sidste møde i Vilnius og Druskininkai i Litauen handlede om, hvordan vi behandler andre nationaliteter i vore lande, og her fik vi alle inspiration til, hvordan vi kan leve godt og fredeligt med folk af anden etnicitet.

Min konklusion er, at den demokratiske dialog har præget alle møder mellem partnerlandene og har ændret ikke bare min, men også andres holdninger til demokrati, tolerance, respekt for andres meninger, nytænkning og problemløsning. Jeg vil gerne understrege, at demokrati bør læres fra den tidligere barndom, det skal udvikles i familien og blomstre i samfundet. Det er en løbende proces, som bliver til en livsstil og tænkemåde – ikke bare paragraffer i en forfatning.

Partnerbesøget i Norge faldt sammen med den norske nationaldag – en klar manifestation af det grundfæstede demokrati.

Vi er nu ambassadører for den nordiske demokratimodel

Det er svært at gå fra mange års diktatur til demokrati, men det har de baltiske lande en klar dagsorden for, skriver den norske gruppe i Nordplus-projektet.

Af Olav Bergmål,
Sveio Kommune

Efter fem møder i henholdsvis København, Tallinn, Haugesund/Sveio, Riga og Vilnius/Druskininkai er spørgsmålet, om de har ændret min opfattelse af demokrati i disse nordiske lande. Med min baggrund som ansat på rådhuset i en lille landkommune var jeg nysgerrig efter at finde ud af, hvad jeg kunne lære. Jeg har tidligere været lærer i samfundsfag på en skole, leder i 18 år, og siden 1987 har jeg været engageret i lokal og regional politik. Jeg har været med i en række europæiske og nordiske projekter. Så her er mine indtryk.

Først og fremmest tak for gæstfriheden hos projektets partnere. I var alle meget venlige og har holdninger til demokrati, som lover godt for fremtiden i jeres lande, fordi de demokratiske værdier kommer fra hvert eneste individ, der tror på, at alle kan deltage på lige fod.

Demokrati, menneskerettigheder og politik

Demokratiet er baseret på en kompromisløs respekt for menneskerettigheder. Det er let for et flertal at bruge sin magt, hvis det er det, man vil. I spørgsmål om etnicitet, køn, sprog og religion kan det være fristende at lave lovgivning, der fratager individet basale rettigheder.

Menneskerettigheder er en individuel ret – ikke en ret for en enkelt gruppe. Alle har ret til at tilhøre en

etnisk gruppe og praktisere deres religion og sprog.

Besøget i parlamentet i Letland lærte mig, at den nordiske måde at opfatte demokrati på er velegnet i lande, der vender ryggen til mange generationers diktatur, sådan som vi ser det i de baltiske lande, der drømmer om frihed og et bedre liv som i de gamle demokratier, Danmark og Norge.

Projektet viste også, at det er en svær proces at gennemføre forandringer i lande, hvor det under et totalitært regime ikke var velset med lokale og individuelle initiativer til frihed. Det er den proces, de nye demokratier skal igennem, selv om man ikke har gode rollemodeller, som vi i de gamle demokratier har haft. Det er min opfattelse, at jo flere kontakter der er mellem almindelige mennesker i de baltiske lande og Skandinavien,

desto lettere kan man fremme de demokratiske holdninger. Og i Skandinavien kan vi lære, at demokrati skal man vedblivende kæmpe for.

Demokrati og levestandard

Familieliv, lighed i samfundet, minoriteter, og hvordan vi får de unge involveret i demokratiet, har været hovedtemaer i projektet. Vi bidrog alle med input til disse temaer, og det afslørede mange forskelligheder, men også, at vi har det samme mål. Det var bemærkelsesværdigt at se, at forhold vi tager for givet i Danmark og Norge – for eksempel seksuel frihed – på det nærmeste er forbudt i de baltiske lande. På den anden side ser vi, at balterne har en klar dagsorden for at bygge nationerne Estland, Letland og Litauen efter mange års besættelse. Den dagsorden arbejder vi ikke med i Danmark og Norge. Disse forskelle har naturligvis stor indflydelse på, hvordan det lokale liv udfolder sig.

Det er indlysende, at de økonomiske forskelle mellem de nye og

gamle demokratier er store. Arbejdsløsheden er et stort problem i Baltikum og en udfordring for den demokratiske udvikling. Men de folk, vi mødte, er overbeviste om, at den nordiske demokratimodel er den bedste. I Danmark og Norge ser vi tendenser til, at vi ikke altid tager demokratiet så alvorligt – og det kan blive en udfordring. Vi ser det i synet på menneskerettigheder og i debatten på de sociale medier. Ikke at det truer demokratiet, men med den levestandard, vi har i Danmark og Norge, kunne man godt forvente, at folk ikke brokkede sig så meget.

Alt i alt har det været af stor værdi at besøge hovedstæderne i partnerlandene og ikke mindst at erfare, hvordan det var at bo og leve i de baltiske lande under både tysk og sovjetisk besættelse. Så forstår man bedre, hvorfor en demokratisk udvikling i disse lande er så vigtig. Besøget i Nationalbanken i Riga og diskussionerne om Euroen og forbindelsen til Europa var interessant. Det har også været en

oplevelse at møde for eksempel forkæmpere for menneskerettigheder i Tallinn og polske minoriteter og se, hvordan man på skolen i Druskininkai tager minoritetsproblematik med i undervisningen.

Det lokale udbytte

Da vi var værter i Norge, var emnet ungdom og demokrati. Vores ungdomsråd i Sveio gennemførte et møde på engelsk for vore gæster. Det samme har vi i øvrigt gjort senere for en gruppe unge fra Polen, som ønsker at oprette et ungdomsråd i Poznan. Det var også en god oplevelse at have vore gæster med til fejringen af den norske nationaldag den 17. maj. Nordplus-projektet har givet os inspiration til lignende projekter med andre lande, til at lave en hjemmeside og udbygge netværk i andre lande. Det er noget, vi kan bruge i fremtiden.

Sammenfattende har vi lært meget af dette projekt, som har været godt planlagt og gennemført. Tak til vore danske koordinatører, Annemarie Balle og Jeanne Baumadsen. Og til Nordisk Ministerråd, som har gjort projektet muligt: Det er vigtigt, at græsrodder i flere lande møder hinanden og får værdifuld information om, hvordan vi hver især lever og praktiserer demokratiet. Det er vigtigt, at vi nu føler os som ambassadør for den nordiske demokratimodel.

Partnerbesøg på Krigshistorisk museum i Norge, hvor Olav Bergmål ses bagest t.v. Museumsbesøget og debatten om livet under en besættelse var med til at sætte besøg i især de baltiske lande i perspektiv.

Letland har svært ved at tackle mindretalsproblemer

I det Nordplus-støttede projekt »Nye og gamle demokratier« har gruppen fra Letland især fokuseret på sociale forhold, mindretalsbeskyttelse og befolkningens sundhed.

*Af Jelena Suhova,
Radosas Inicijativas
Centrs, Letland*

Værdien af demokrati er efterhånden anerkendt i store dele af verden. I den vestlige verden er det generelt en selvfølge.

Forsøget på at sammenligne udviklingen i demokratiet i forskellige sociale miljøer rejser umiddelbart spørgsmålet om, hvordan man kan evaluere demokrati. Her er vores vision på grundlag af aktiviteterne og studiematerialet i Nordplus-projektet »Nye og gamle demokratier«.

Hvad er demokrati?

Den positive holdning til demokrati og de værdier, der ligger deri, har langt fra altid været dominerende. I to tusinde år har flertallet af politikere og politiske tænkere anset demokrati som en inferior styreform, som ofrede helhedshensyn, og hvad der generelt var godt for folket til fordel for gruppeinteresser. Den græske filosof Plato kaldte demokrati for »flertallets galskab«. Selv i første halvdel af det 20. århundrede havde markante modstandere af demokrati stor indflydelse, som vi så det

på de totalitære regimer i store dele af Europa, også i Letland.

I dag er der ikke mange, der sætter spørgsmålstegn ved demokrati, men i stedet hører man spørgsmålet: Hvad for et demokrati har vi brug for?

Der findes ingen universel definition på demokrati, som kan bruges i et hvilket som helst samfund. Afhængig af den historiske udvikling, kulturelle traditioner og andre faktorer er der stor forskel på, hvordan demokratiske værdier praktiseres. Selve demokratiets natur, skillelinjer mellem demokratisk og ikke-demokratisk regeringsførelse og mulighederne for at engagere sig i demokratiske

udviklingsprocesser er blevet vigtige temaer – temaer, som også kan være politisk følsomme. Det fremgår tydeligt af den omfangsrige litteratur om demokratiets væsen.

Abraham Lincoln karakteriserede demokrati som »the government of the people, by the people and for the people«. I oldtidens Grækenland, demokratiets vugge, blev demokratiet forstået som et system, hvor de fattiges interesser vejer tungere end de riges og aristokraternes.

Udviklingen i Letland

I vores evaluering af den demokratiske udvikling i Letland og sam-

Jelena Suhova: - Partnerne i projekt »Nye og gamle demokratier« har satset på at studere, forstå og evaluere, hvordan demokratiet praktiseres – der er fortsat masser af relevante temaer at tage fat på.

menligningen med de såkaldte »gamle demokratier« har vi arbejdet med følgende aspekter:

Den demokratiske stats historie, nationalfølelse og identitet:

Artikel 2 i den lettiske forfatning, Satversme, fastslår, at magten i den lettiske stat tilhører folket. I forfatningen er der ingen referencer til etnicitet. I princippet kan enhver person, uanset etnicitet og nationalitet, blive statsborger, men i praksis har staten sat adskillige grænser for denne åbenhed. Således er der ikke mere end 80 procent af indbyggerne, der er statsborgere i Letland.

Lighed for loven:

Ifølge forfatningen er der sikret lighed for loven for alle indbyggerne, uanset baggrund. I 1996 blev der etableret en forfatningsdomstol som en uafhængig institution. Domstolens uafhængighed er sikret i forfatningens artikel 83.

Anerkendelse af kulturelle forskelle og beskyttelse af mindretal:

Letland skiller sig ud fra andre lande ved at have store grupper af mindretal, og derfor er spørgsmålet om mindretalsbeskyttelse meget vigtigt. Der er sket betydelige fremskridt i minoritetsrettigheder i Letland, og der er også en vis statsstøtte til udvikling af minoritetskulturer. Kort efter sin uafhængighed underskrev Letland menneskerettighedsdokumenter, som definerer internationale normer i relation til retten til at bevare og fremme etnicitet, kultur og sprog. Det Europæiske Råds konvention for beskyttelse af nationale mindretal blev underskrevet af Letland i 1995, men først ratificeret

af parlamentet 10 år senere efter indgående debat om definitionen af nationale mindretal.

Lovgivningen sigter på høj tolerance mellem flertallet og de traditionelle minoriteter. Men det skaber bekymring, at staten med sin sprogpolitik begrænser brugen af mindretalenes sprog, at der ikke gennemføres en effektiv

uddannelsesreform, og at der ikke er nok fokus på anti-diskrimination. Der er grund til tvivl om, hvorvidt det lettiske samfund er parat til at tage hånd om disse temaer, hvis de fortsat bliver ignoreret.

Offentlighedens og især de unges engagement i politik:

NGO'er og ungdomsråd er aktive i hele landet, men fortrinsvis i de økonomisk velstående områder, dvs. Riga, Cesis og Valmiera. En nylig analyse viser dog, at stadig flere deltager i politiske og sociale aktiviteter og frivilligt arbejde, ligesom der generelt er større viden end tidligere om NGO'ernes rolle i politikudvikling.

Sundhedspolitik:

Sundhedspolitikken er fastlagt i socialloven, og regeringen har gennemført en analyse af befolkningens levetid. Problemet er, at

Letland lever med en dramatisk historie og er meget bevidste om deres genvundne frihed efter den sovjetiske besættelse. Her et kig ind mod mindesmærket for de faldne i frihedskampen.

mange faktorer begrænser befolkningens muligheder for at få ordentlig lægehjælp og pleje. Blandt disse faktorer er: 1. Manglende information om, hvad staten som minimum tilbyder af sundhedshjælp. 2. Plejesektoren og genoptræningsfaciliteter er ikke tilstrækkeligt udviklede. 3. Priserne for sundhedshjælp er for høje i forhold til den service, der tilbydes. 4. Mangel på personale i sundhedssektoren.

Partnerne i projekt »Nye og gamle demokratier« har ikke lagt så megen vægt på direkte at sammenligne demokratierne i de enkelte lande, men har satset på at studere, forstå og evaluere, hvordan demokratiet praktiseres. Vi synes, at opgaven er blevet godt gennemført og har vist, at der er masser af relevante temaer at tage fat på.

NORDPLUS VOKSEN

Faglig fornyelse og netværk gennem Nordplus

Folkelig forandring gennem uddannelse er et evigt aktuelt samfundsanliggende. I Nordplus-programmet fokuserer man bl.a. på den forandring, der kan opnås i nordisk perspektiv, når institutioner og organisationer etablerer netværk og fælles projekter hen over grænserne i Norden og Baltikum.

Centralt for Nordplus-programmet er udbredelsen af nordiske sprog, nordisk kultur og styrkelsen af den nordiske uddannelsespraksis gennem samarbejde og fælles innovationsforløb. Skønt Nordplus ikke i sig selv er et demokratisk projekt, rummer programmet via sin fokus på uddannelse basis for styrkelsen af den nordiske tanke om demokrati som et folkeanliggende.

Nordplus har bl.a. støttet projekter som »Developing Active Citizenship Through Active Learning« (»Aktivt medborgerskab gennem aktiv læring«), »Nordisk Ungdomsparlament«, »Preparing students for democracy« (»Forberedelse af skoleelever til demokratiet«) og Folkevirkes seneste projekt »New and old Democracies« (»Nye og gamle demokratier«).

Nordplus-programmerne

Nordplus-programmet blev etableret i 2004 og består i dag af en familie af fem underprogrammer:

- Nordplus Junior – for førskole, grundskole og ungdomsuddannelser.
- Nordplus Videregående – for de videregående uddannelser.
- Nordplus Voksen – for voksenuddannelse og folkeoplysning.
- Nordplus Horisontal – for samarbejde på tværs af sektorer i uddannelsessystemet.
- Nordplus Nordiske Sprog – for samarbejde om de nordiske sprog inden for alle uddannelsesområder.

Programmet henvender sig til institutioner og organisationer – enkeltpersoner kan ikke søge.

En institution søger på vegne af et partnerskab, som mindst skal omfatte tre institutioner fra tre forskellige Nordplus-lande (Sverige, Norge, Danmark, Finland, Island, Grønland, Færøerne, Åland, Estland, Letland og Litauen). På årsbasis uddeles i de fem underprogrammer cirka 70 millioner kroner til projekter, der går på tværs af landegrænserne i disse lande.

Folkeoplysende fokus

I egenskab af sin folkeoplysende kapacitet er Nordplus Voksen-programmet sandsynligvis det mest interessante for Folkevirkes læsere. Kort om det kan derfor siges, at Nordplus Voksen hvert år støtter 40-50 nordisk/baltiske projekter og initiativer inden for voksenuddannelsesområdet.

Projekterne er meget forskellige, men fælles for dem alle er, at de søger faglig inspiration, fornyelse og fordybelse på tværs af lande i Norden og Baltikum.

Et initiativ som Folkevirkes »Nye og gamle demokratier« (www.folkevirke.dk/internationalt/nye-og-gamle-demokratier) eller www.node-democracy.eu

er netop et eksempel på sådan et netværksskabende temaprojekt, hvilket også er en del af grunden til at Nordplus Voksen netop har kunnet støtte initiativet med midler.

Inden for Nordplus Voksen er der desuden mulighed for at søge tilskud til udviklingsprojekter, som sigter på udvikling af undervisningsforløb, materialer og metoder. Endelig er der også mulighed for tilskud til kortlægningsprojekter,

der sigter på studier, analyser og indsamling af data om specifikke områder og udviklingstendenser inden for voksenuddannelsessektoren i de nordiske/baltiske lande.

Partnerne i et Nordplus-projekt er forpligtet til at indrapportere resultaterne efter afslutningen af deres projekt. Selvom initiativerne er meget forskellige, er en gennemgående trend i rapporterne, at det er de netværk, der muliggøres gennem projekterne, som deltagerne efterstræber og finder størst glæde ved. Sidst kan nævnes, at tidligere Nordplus-projekter i stor stil har været med til at generere inspiration til nye Nordplus-projekter.

Sådan søges om tilskud

På www.ufm.dk/uddannelse-og-institutioner/tilskud-til-udveksling-og-internationale-projekter/programoversigt/nordplus/ kan man finde flere informationer om programmet, og om hvordan man søger tilskud til Nordplus og Nordplus Voksen-projekter.

Der er ansøgningsfrist 1. marts 2015 til programmets hovedansøgningspulje.

Ansøgningsfristen for et forberedende besøg er 1. oktober 2014. Interesserede folkevirkere opfordres til at orientere sig om mulighederne og søge om tilskud.

Mindretal og demokrati

– fokusemner for Folkevirkes sidste partnerbesøg i Nordplus-regi

Af Jeanne Bau-Madsen,
næstformand, Folkevirke

I maj rejste tre folkevirkere til Litauen for at deltage i det sidste møde i Nordplus-projektet »Nye og gamle demokratier«. Emnet for dette møde var »Hvordan behandler vi minoriteter i vores land?«

De deltagende lande var som gennem hele projektet Norge og Danmark – de gamle demokratier og de tre nye – Estland, Letland og Litauen. Alle deltagere skulle svare på det stillede spørgsmål i løbet af ca. 45 minutter, hvilket naturligvis ikke kunne lade sig gøre; men vi fik en fornemmelse af, hvilke problemer de enkelte lande havde, og at alle var klar over, at en af de fornemste opgaver i et demokrati er, hvordan et land behandler sit mindretal. At vi har kort tid til vores præsentationer betyder ikke, at emnet dermed er uddebatteret. Når vi spiser, drikker en kop kaffe i en pause eller går fra det ene besøg til det andet, fortsætter diskussionerne.

Den første dag opholdt vi os i hovedstaden Vilnius. En by, der ikke er blevet ødelagt under 2. verdenskrig. Især den gamle bydel er blevet renoveret i de senere år med støtte fra EU-strukturfondene og fremstår velholdt, ren og med et utal af kirker. Ortodokse fra den tid, da Litauen var en del af Zar Rusland, romersk katolske og enkelte lutheranske.

Vi blev præsenteret for et mindretal i Litauen – jøderne.

Vi besøgte Det jødiske Museum, som var åbnet i 1998.

Før 2. verdenskrig boede der omkring 200.000 jøder i Litauen. De talte jiddisch, og alle landsbyer i Litauen havde jødiske indbyggere, synagoger og jødiske skoler. Litvax, som jøder fra Litauen, Hviderusland og en del af Ukraine kaldes, havde haft borgerrettigheder siden 1600-tallet.

I Vilnius var der 110 synagoger før 2. verdenskrig.

I dag er der omkring 5.000 jøder i Litauen. Ca. 20.000 overlevede krigen ved at flygte til Rusland. De var vanskelige at skjule i Litauen, da de fleste kun talte jiddisch eller i bedste fald gebrokkent litauisk. Museet viste fotografier af smukke synagoger bygget af træ og enkelte ting fra synagogerne, det var lykkedes at redde fra krigen og fra sovjettiden. Vilnius' store, gamle synagoge havde overlevet krigen, men blev revet ned af sovjetmyndighederne efter krigen. Desuden så vi billeder og tekst, der fortalte om de store deportationer, der fandt sted før krigen, henrettelsen af et stort antal jøder uden for Vilnius under krigen og kunstværker skabt af jødiske kunstnere.

I løbet af partnerbesøget i Litauen fortalte de litauiske partnere engageret om landets udvikling efter løsrivelsen fra Sovjetunionen.

Et af dem – i kopi – var Marc Chagalls maleri fra den store synagoge i Vilnius.

Parlamentsbesøg

Derefter besøgte vi det litauiske parlament. Parlamentet hedder Seimas og har 141 medlemmer. Der er kun en kvinde i regeringen, og hun er social- og arbejdsminister. I parlamentet arbejder ca. 300 journalister, og alle pressekonferencer bliver sendt på nettet. For at komme ind havde vores værtsfolk søgt om tilladelse i forvejen ved at opgive vores navne, nationalitet og titler. På vores seneste rejse havde vi besøgt parlamentet i Riga (se Folkevirke nr. 2, 2014), som var omgivet af store sikkerhedsforanstaltninger. I Vilnius så vi ingen bevæbnede vagter. Tværtimod var parlamentet fyldt med skoleklasser og andre gæster, og når man først var inde, var der ingen restriktioner.

Tværtimod havde vi på fornemmelsen, at alle var velkomne, og at man gjorde meget ud af at få gæster. Der var indrettet specielle rum til sådanne besøg. Her kunne man møde parlamentsmedlemmer, stille spørgsmål og diskutere. Det gjorde vi også.

Vi havde ønsket at møde et parlamentsmedlem, der beskæftigede sig med minoriteter. Det viste sig, at minoriteter var et emne, som ikke var et enkelt parlamentsmedlems ansvar. Vi talte med et par politikere, som beskæftigede sig med undervisningspolitik. De svarede på vores spørgsmål vedrørende minoriteter, som kun politikere kan svare, når det ikke er deres område, og det ikke har deres interesse.

Senere på dagen var vi på rundtur i byen. I betragtning af at der 14 dage efter skulle være præsidentvalg og valg til EU-Parlamentet, var det sært, at ingen talte om det, og at der ikke var en eneste plakat i byen. Fordi vi ledte, lykkedes det os at finde en enkelt flyer, som lå fremme i parlamentet. Vores værter forklarede, at det var svært at skaffe penge til kampagner op til et valg. Folk var heller ikke interesserede – de har stadig mange daglige problemer.

Kurby og uddannelse

Organisationen, vi skulle besøge, hedder Druskininkai Education Center og ligger i Druskininkai, en lille kurby på 14.000 indbyggere kun 9 km fra grænsen til Hviderusland. Turen fra Vilnius foregik med institutionens skolebus. De ca. 2 timer vi kørte, så vi en smuk

blandingsskov kun et par enkelte gange afbrudt af små landbrug. På markerne gik storke og furagere. Byen er kendt for sine helbredende kilder. Den havde siden 1800-tallet været en velbesøgt kurby, som modtog gæster fra især Øst- og Mellemeuropa. Gennem byen løb Nemunasfloden. På gamle billeder kunne man se, at der havde været hvide sandstrande ned til floden. Det var der ikke mere.

Vandet var blevet forurennet af industrier i Hviderusland. Selve byen og dens mange parker var utrolig velholdte med smukke blomsterbede over det hele. Vi fik fortalt, at der – især om sommeren – kom mange gæster til kurhotellerne. Der kom en del fra Rusland, men også mange russiske jøder fra Israel. Dette afspejlede sig på udbuddet og priserne i forretningerne. Alt var dyrere end i Vilnius, ja det var danske priser!

Druskininkai Education Center er en offentlig institution, som tilbyder kurser for lærere, kurser for unge, der er droppet ud af skolesystemet og testning af skolebørn med problemer, som så bliver sendt til hjemskolen med et undervisningsprogram, der kan afhjælpe problemerne. Skolen dækker hele regionen, og her var de gule skolebusser uundværlige. Vi var inviteret til at følge en 4. klasses historieundervisning på Atgimimas Skolen. Dagens emne var »Den jødiske kulturelle arv i Druskininkai indtil 2. verdenskrig«. Timen begyndte, da eleverne rejste sig op og sagde: »Goddag« til læreren. Hun havde

tegnet et træ på tavlen – træet var Litauen, og grenene var mindretal i landet, som eleverne nævnte. Her var russere, polakker, jøder og hviderussere (ingen nævnte romaer, selvom alle formodentlig vidste, at der er mange i landet). Senere satte eleverne blade på grenene, hvorpå de havde skrevet, hvordan vi skal behandle hinanden. Læreren viste en PowerPoint præsentation med billeder af jødisk-ejede bygninger i Druskininkais før krigen og fortalte om familierne. Efter lektionen fortalte læreren, at hun havde arbejdet på et tolerancecenter, siden det blev oprettet i 2011. Der findes 95 centre fordelt over hele Litauen. Her arbejder frivillige – ofte store skoleelever – med at dokumentere holocaust og Stalins deportationer til Sibirien. Idéen med at lade studenter arbejde på disse centre var, at de ved arbejdet selv ville blive tolerante. Et meget stort mindretal i Litauen er polakkerne. Især i Vilniusregionen er der mange, faktisk omkring 80%. Efter 2. verdenskrig blev grænserne flyttet vestpå. Det betød, at et stykke af Polen blev litauisk (Polen fik til gengæld et stykke af Tyskland!).

Vi besøgte den polske klub i Druskininkai, som har eksisteret i 25 år. Klubbens medlemmer var hovedsagelig ældre mennesker, som kom i klubben for det sociale samvær. De unge var ofte rejst til andre EU-lande. Vores værtsfolk fortalte, at mange polakker var

Eksempel på hvordan elever debatterer mindretal i Litauen – træet er nationen Litauen, grenene er mindretal i landet og på blade har eleverne skrevet, hvordan man bør behandle hinanden.

vrede, fordi litauerne ikke tilbageleverede jord, som oprindeligt havde tilhørt dem. Nogle var gået til The international institut for Human Rights i Strassburg, og her havde de i nogle tilfælde fået ret. Polakkerne var også vrede over, at deres navne blev lavet om, da nogle polske bogstaver ikke findes i det litauiske alfabet. Sidste år havde der været omfattende strejker blandt polakkerne, fordi staten havde krævet, at alle skolebørn skulle gå op til deres eksamener på litauisk.

Minoriteter og demokrati

Som altid når vi mødes i vores Nordplus-projekt, har vi fokus på et enkelt emne, og alle de deltagende lande fortæller om dette – denne gang minoriteter – i deres land.

I *Estland* er der ikke mange flygtninge og indvandrere – de gider ikke tage til Estland, fordi det er så fattigt, forklarede esterne. I 1922 var russerne en integreret gruppe i landet. De var kommet fra Zar Rusland på grund af en splittelse i den ortodokse kirke. Men alt ændrede sig i sovjettiden. Under 2. verdenskrig blev esterne evakueret fra den østlige by Narva.

Efter krigen fik de forbud mod at vende tilbage, og byen blev befolket med russere. Der er derfor et stort mindretal af russere i Estland i dag.

Det blev et spændende besøg i det litauiske parlament – Seimas, hvor dette gruppefoto blev taget.

Vi har tidligere fået at vide, at esterne har set i øjnene, at de må behandle dette mindretal godt, så de har lyst til at blive i landet og ikke kun tager deres uddannelser i Estland, men også bliver i landet for at arbejde efter endt uddannelse.

Esterne fortalte også, at der er et mindretal af religiøse mennesker i Estland. Der undervises ikke i religion i skolen, og biblen læses kun som litteratur. Der er 80% ateister i Estland.

Nordmændene fortalte om deres største mindretal: Samerne.

Indtil 1930 var det forbudt at tale samisk. Nu undervises der på samisk i skolerne, og samerne har fået deres eget flag og et parlament. For første gang åbnede den norske konge det samiske parlament i Finmarken i år.

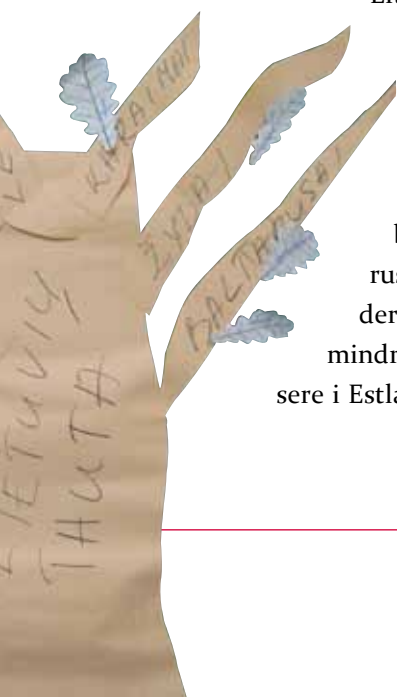
I Norge arbejder ca. 60.000 polakker og 30.000 fra de baltiske lande fortrinsvis i olieindustrien.

Letlands største mindretal er russere. Derudover er der livonere. De har deres eget sprog, men kun ca. 100 gamle mennesker taler det i dag. Dertil kommer forskellige

mindretal fra sovjettiden. Da vi besøgte Letland, fornemmede vi, at de havde store problemer med deres russiske borgere. Selv om de havde boet i Letland i generationer, var de ikke statsborgere i Letland og kunne derfor ikke stemme til valgene. Efter 2. verdenskrig var der kun 52% etniske letter i Letland. I dag er der 59% letter og 28% russere.

Litauen havde præsenteret os for nogle af deres mindretal. De syntes ikke selv, de havde problemer med mindretal. Da vi nævnte romaerne, forklarede de, at de havde en del. Romaerne fik anvist boliger, men betalte ikke husleje, el og varme. Vi kunne forstå, at disse folk var nogle, man ikke talte meget om.

Danmark viste en PowerPoint præsentation om mindretal i Danmark. Vi havde valgt at fortælle om svenskere, tyskere, jøder, muslimer og handicappede. Alle disse præsentationer ligger på projektets hjemmeside www.node-democracy.eu sammen med yderligere oplysninger om projektet.

Det afsluttende partnernøde i EU-projektet »Culkas« blev holdt i København, hvor der bl.a. var mulighed for et besøg på Kongens Nytorv, hvor deltagerne skrev ordet »CULKAS« på væggen – og derefter tog dette gruppefoto.

Internationalt møde på Folkevirke:

Fællessang, musik og klokkespil

Af Jeanne Bau-Madsen,
næstformand, Folkevirke

I slutningen af juni havde Folkevirke internationalt besøg fra Flandern, Spanien og Tyrkiet. Det var sidste møde i det EU-støttede projekt CULKAS – Cultural Kaleidoscope. Emnet denne gang var musik.

Hver mødedag startede deltagerne med en *fællessang*. Vi fortalte vores gæster, at det var kutyme i Danmark og fortalte bl.a. om Højskolesangbogen. Første mødedag startede vi med Mester Jakob. Hver sang på sit sprog, og til sidst sang vi kanon – det lød faktisk rigtig godt!

De følgende dage sang vi på flamsk Wel Annemarike, en sang på Spansk og sidst en tyrkisk sang fra Sortehavsregionen – det var svært! Alle deltagende lande skulle lave en *præsentation* om musik i deres land.

Spanierne sagde: »Der er aldrig set kulturer uden musik«. De havde udarbejdet et 2-årigt kursus i musik for deres elever. Det indeholdt viden om instrumenter, kompositioner og musik sat ind i en historisk kontekst. De ville træne eleverne i »at høre«.

Tyrkerne sagde: »Musik er alle steder«. De havde præsentationer af forskellige slags musik i Tyrkiet. Vi hørte lidt folkemusik, klassisk

musik, arabesque, religiøs – sufi musik – og popmusik. Derefter viste de en video, hvor de havde interviewet forskellige tyrkiske borgere. Spørgsmålene var fx: »Hvilken musik kan du lide, spiller du selv, hvornår hører du musik og på hvad?«

Derefter prøvede vi at finde ud af, hvorfor tyrkisk musik lyder anderledes end den europæiske. Vi fik at vide, at tyrkisk musik har flere noder, og der er flere strenge på strengeinstrumenterne.

Danskerne fortalte om Højskolesangbogen – under hvilke omstændigheder den var blevet til, lidt om hvad de danske sange handlede om, og at de ikke altid kunne sige

sig fri fra at være lidt nationalistiske.

Via YouTube fik tilhørerne en fornemmelse af, hvordan et kor synger danske sange. Derefter fortalte vi om »Kvindestemmer«. YouTube brugte vi også her for at vise eksempler på, hvordan to af de optrædende kvindelige kunstnere fra »Kvindestemmer« spillede dels blokfløjte og iransk folkemusik.

Fra Flandern kom der otte gæster. De kom fra en musikskole : »Hvor musik er ord, og ord er musik«. Der deltog bl.a. en instrumentmager, en klokkespiller og en folkemindesamler.

Om oktobas og tiggersange

Instrumentmageren fortalte, at han havde været med til at bygge en oktobas – et instrument, der var dobbelt så stort som en kontrabas. Instrumentet blev første gang bygget i 1836, og Berlioz har skrevet musik til det. For at spille på den, skulle man stå på en stige, og tonen var så dyb, at det var ubehageligt. Bassen har tre strenge, som er 8 mm i diameter. Der er 2 km strenge lavet af tarme fra 360 får.

Folkemindesamleren fortalte, at hun arbejdede i et projekt, hvor man gik ud i de små byer i Belgien og samlede tiggersange. Det vil sige sange, hvor man ved specielle lejligheder gik udklædt fra dør til dør og sang for penge. I projektet blev udarbejdet en plan for at bevare disse traditioner. Man forsøgte at modernisere begivenhederne ved fx at designe dragter med reflekser, vejskilte med advarsel om »børn samler ind«, og skilte man kunne sætte i vinduet med et velkommen til indsamlere. For i dag var det indsamlinger til gode formål og ikke tiggere, der gik rundt for egen vinding.

Det historiske klokkespil

Klokkespilleren fortalte om kirkeklokkernes historiske betydning, som varsel om brand og krig og selvfølgelig om tid til en hellig handling. I ældre tider var det klokkerne, der bevægede sig. Senere slog man på klokkerne. Derefter blev de koblet til et tastatur, så man kunne spille på dem. Klokker har altid været udsat for at blive smeltet om til fx våben og mønter. I både første og anden

verdenskrig blev klokkerne i Nederlandene bortført af tyskerne og brugt i krigsindustrien. At spille på klokker er opfundet i Holland og Belgien. Der findes 640 klokkespil i verden, og de fleste sidder i kirketårne i Holland, Belgien og Nordfrankrig. Musikken kaldes »Musikken fra Himlen«.

Musik fra skaller

Alle deltagere i projekter skal hver gang, der er partnermøde, præsentere en *workshop*.

Spanierne fortalte, hvordan man kedede sig om vinteren og derfor samledes og sang og fremstillede håndlavede instrumenter. Man fremstillede musikinstrumenter af fx courgetter eller træskeer. Vi skulle lave carrasdás. Disse var fremstillede af en halv valnødde-skal, en ispind og et stykke fiske-snøre. Når ispinden ramte valnødde-skallen lød det, som når man spiller på kastagnetter.

Tyrkerne havde lavet en quiz. Vi skulle høre os frem til, om de spillede klassisk tyrkisk musik, arabesque, folkemusik, religiøs musik eller popmusik. De fortalte desuden om de forskellige musik-

I løbet af partnerbesøget i København blev deltagerne introduceret for dansk spillemandsmusik. Gruppen »Spillefolk« spillede op til en række danske og svenske folkedanse.

Hver mødedag blev indledt med en morgensang. Hver partner havde medbragt en sang, som alle skulle synge med på efter en kort introduktion.

Det to-årige EU-støttede projekt Culkas blev afsluttet med en fælles middag, hvor alle udtrykte deres glæde over at have deltaget i projektet og fortalte om inspirationerne fra aktiviteterne.

Deltagerne fik en interessant rundtur i København, hvor kulturen var ledetråden.

instrumenter, der anvendes i tyrkisk musik.

Danskerne inviterede til spillemandsmusik med dans. Et orkester – »Spillefolk« – præsenterede folkemusik fra forskellige egne af Danmark. Vi dansede bl.a. polka, vals og forskellige kædedanse.

Belgierne havde som nævnt en klokkespiller med. Alle klokkespillere i Europa kender hinanden, og der var derfor kommet en aftale i stand mellem organisten i Helligåndskirken og vores gæst. Han havde fået lov til at spille på kirkenes klokkespil. Da en af deltagerne havde fødselsdag, spillede han efter at have indledt med et præludium af Bach, Happy Birthday. Der er vist ikke mange, der har fået spillet fødselsdagssang ud

over hele byen – det var »Music from the Sky!«.

Derefter blev der spillet to sange fra hvert deltagerland og til sidst »We are the champions«. Alle deltagere stod uden for kirken og hørte koncerten sammen med alle de mange mennesker, der denne lørdag var på Strøgtur.

Som værtsfolk havde vi naturligvis arrangeret lidt mere musik. Om fredagen havde vi besøg af Maria Wärme og Pia Boda. De spillede henholdsvis akkordeon og sopran-saxofon. De havde et program, hvor de kun spillede kvindelige komponister og fortalte lidt om dem. Desuden fortalte de om deres instrumenter, bl.a. at saxofonen var opfundet af en belgier, der hedder Sax!

Senere på fredagen havde vi en rundtur i København. Vi gik i Middelalderbyen og endte i skuespilhuset på Kvæsthusbroen, hvor der var moderne musik for alle, der kom forbi.

Da det var vores sidste møde i det EU-støttede projekt CULKAS, brugte vi det meste af lørdagen til at skrive den afsluttende rapport. Efter tre travle dage i København sagde vi farvel til vores partnere med ønsket om at mødes igen i nye projekter.

Folkevirke fik en bog skrevet af vores klokkespiller Luc Rombouts. Bogen hedder »Singing Bronze – A history of Carillon Music«. Bogen kan lånes på Folkevirkes kontor, hvis man er interesseret i klokkespil og deres historie.

Juraprofessor Eva Smith fortalte på Folkevirkes debatmøde på årets Folkemøde bl.a., at hun ser en tendens til, at Folketinget i stigende grad vedtager love uden at give sig tid til en nødvendig dialog med sagkundskaben om konsekvenserne af lovene.

Demokratidebat på Folkemødet

Folkevirke deltog i årets Folkemøde på Bornholm med udstilling og debatmøde

Af Annemarie Balle

Folkemødet på Bornholm danner i fire dage i midten af juni rammen om det folkelige møde – samtale og debat. Her folder det aktive medborgerskab sig ud og samtalerne kredser om demokrati, politik samt de kulturelle og sociale emner.

Det er præcis det, som Folkevirke står for, så da muligheden opstod for, at Folkevirke kunne deltage for tredje gang, blev deltagelsen en realitet.

Folkevirke deltog som i de to foregående år i »Folkeoplysningens Telt«, som bestyres af Dansk Folkeoplysnings Samråd. Her lå

Folkevirkes seneste blad til gratis uddeling, ligesom Folkevirkes nye banner var opstillet på en meget synlig plads.

Der er mange folkeoplysere om buddet i »Folkeoplysningens Telt«, så Folkevirkes debatarrangement blev gennemført på Allinge Bibliotek.

Her havde Folkevirke inviteret juraprofessor Eva Smith til at lægge op til debat under overskriften »Hvordan udvikler retsvæsnen sig i et demokrati?«

Folkevirkes formand Annemarie Balle indledte med kort at fortælle om Folkevirkes engagement i demokratidebatter og Folkevirkes seneste koordinatørrolle i det Nordplus-støttede projekt »Nye og gamle demokratier« med deltagelse af folkeoplysere fra de tre baltiske lande samt fra Norge.

Det blev en spændende eftermiddag med en livlig debat om bl.a. demokratiets udvikling, og om hvordan ændringer af grundloven kunne være en katalysator for et mere bæredygtigt demokrati.

Desuden kunne Eva Smith engageret fortælle om, hvordan retsvæsnen har udviklet sig og trække gode eksempler frem fra de senere års retshistorie.

I løbet af Folkemødet mødte Folkevirke interesserede, som kiggede inden for i »Folkeoplysningens Telt«, ligesom Folkevirke deltog i nogle af de knapt 2.000 arrangementer og her fik fortalt om Folkevirke og det folkeoplysende arbejde.

Folkevirkes deltagelse i Folkemødet blev muligt efter økonomisk støtte fra Bugge-Fonden. En støtte, som Folkevirke takker meget for.

Folkevirke havde en iøjnefaldende præsentation i »Folkeoplysningens Telt« på årets Folkemøde.

Folkevirkes debatmøde med Eva Smith på årets Folkemøde gav anledning til en livlig debat.

Spændende studietur til Slesvig

Folkevirke arrangerer sammen med DSH - Foreningen af Aktive Kvinder - De sydslesvigske Husmoderforeninger en studietur til **Slesvig** i dagene den **8.-11. september**.

Der er lagt op til en oplevelsesrig tur, som byder på bl.a. **foredrag** om livet i Sydslesvig, en tur til **Før oplevelse af »Sort sol«**, hvis fuglene tillader det. I alle dagene er **Jaruplund Højskole** base. For ophold i delt dobbeltvæ-

relse, alle måltider, busture og guider skal der betales **3.000 kr.** Folkevirke koordinerer køb af gruppebil-

let med DSB, så transporten frem til højskolen kan gøres billig.

Bindende tilmelding **hurtigst muligt**, da der er et begrænset antal pladser.

Yderligere information om det detaljerede program kan fås ved henvendelse til Folkevirkes kontor på e-mail: folkevirke@folkevirke.dk

FRA BARN TIL DEMOKRATISK SAMFUNDSBORGER

Folkevirke arrangerer først på aftenen på mødedagene **16., 23. og 30. september** på Folkevirke en **kursusrække om børneopdragelse**.

Der sættes fokus på, hvordan børn opdrages til at blive **demokratiske samfundsborgere**. Folkevirke har inviteret **tre eksperter**, der hver især beskæftiger sig med **børn**, som kommer fra **familier med problemer**.

I løbet af møderækken stilles bl.a. spørgsmål som:

Hvorfor og hvordan er børnene havnet i problemer?

Hvordan ønsker vi skolerne og andre institutioner skal handle over for

disse børn, og hvilke muligheder findes der for hjælp?

Hvordan skal velfungerende børn og deres forældre handle, når de møder børnene?

Tirsdag 16. september kl. 17-19

»Børn på krisecenter« ved **socialrådgiver** fra Dansk Kvindesamfunds krisecenter.

Tirsdag 23. september kl. 17-19

»Inkluderede børn i folkeskolen« ved **AKT-lærer Kim Reinhard**.

Tirsdag 30. september kl. 17-19

»Børn i familieskole« ved **speciallærer og integrationskonsulent Sabria Safar**.

Tilmelding og yderligere info fås ved henvendelse til:

Folkevirke,

Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal, 1153 København K eller til

Jeanne Bau-Madsen på tlf. 45 85 65 92.

Send evt. en mail til:

folkevirke@folkevirke.dk

Hjortebrol, kongejagt og spøtteliv

Ta' familien med på Folkevirkes efterårstur i Jægersborg Dyrehave!

Folkevirke arrangerer en spændende efterårsdag **lørdag 20. september 2014 kl. 10-ca. 13** med start ved den røde port ved Klampenborg station.

Naturvejleder Lars Rudfeld vil lede gruppen i roligt tempo gennem **Dyrehaven**. Turen vil vare to-tre timer, og der vil være stop undervejs, bl.a. ved **Eremitageslottet**. Her holder vi en pause, så det vil være klogt at medbringe kaffe/vand eller andet at styrke sig på.

Turen slutter ved **Peter Lieps Hus** tæt ved Klampenborg sta-

tion, hvor det er muligt at spise frokost for egen regning. Hvis Folkevirke skal bestille plads, så sig venligst til ved tilmeldingen.

Pris for turen er **50 kr.** for voksne, mens børn deltager **gratis**. Der betales ved turens start til Folkevirke ved Susanne Tarp.

Tilmelding **senest 10. september** til folkevirke@folkevirke.dk. Da deltagerantallet er begrænset til 10-15 personer, bruger vi »først-til-mølle« principet.

Folkevirke i Lyngby:

Rundtur i Bjørn Wiinblads univers

Folkevirke i Lyngby arrangerer en tur til **Bjørn Wiinblads kunstnerhjem fredag 12. september**. Huset ligger på Højskolevej 5, 2800 Kgs. Lyngby (bag Frilandsmuseet).

Deltagerne vil blive guidet rundt i huset af Bjørn Wiinblads nære ven og nabo, **René Schultz**. Han fortæller historier og oplevelser fra Bjørn Wiinblads fantastiske liv. Bjørn Wiinblads (1918-2008) private bolig og atelier står i dag intakt, som om han lige er gået ud af huset. Det smukke hjem rummer både hans egne værker og hans unikke samling af kunst, bøger og musik.

Rundvisningen foregår i stueetagen og på første sal, så rundturen vil byde på trapper. Der er ingen mulighed for at sidde undervejs. Rundvisningen varer fra **kl. 14-15.15** og koster **125 kr.**

per person – og antal deltagere er begrænset.

Der er mulighed for at spise **frokost** i **Frilandsmuseets restaurant kl. 12**. Her kan man fx vælge 3 stk. smørrebrød og en sodavand eller en fadøl. Det koster **110 kr.** Der er naturligvis mulighed for at vælge frokosten fra.

Bus 184, 194, 191 fra Lyngby station til Frilandsmuseet.

Bindende tilmelding **hurtigst muligt**.

Angiv navn, adresse, telefon og e-mail til:

Lene Hjeds,
Lindehøjvej 12A, 3460 Birkerød,
tlf. 45 87 73 77,
e-mail: lene-hj@hotmail.com

Opera i Lyngby

Folkevirke i Lyngby har inviteret **programvært** og **musikformidler Mathias Hammer** til at gennemgå **Carl Niensens opera »Saul og David«**. Mødet finder sted den **1. november 2014** i **Fuglevad Mølle** fra **kl. 14**.

Tilmelding og nærmere information kan fås ved henvendelse til formand for Folkevirke i Lyngby Jeanne Bau-Madsen på tlf. 45 85 65 92.

Folkevirke i Roskilde:

Temamøde på Sjælland

Den **18. april 2015** står Folkevirkes Roskildekreds for forårets **temadag på Sjælland**.

Alle kredse opfordres til at deltage i den inspirerende temadag. Program er under udarbejdelse.

Kvindestemmer '15

Det er besluttet, at »Kvindestemmer '15« skal holdes **11. april 2015** i **Jazzhouse**.

Folkevirke er rigtig glad for, at det igen bliver muligt at arrangere det store **litterære og musikalske møde** i Jazzhouse fra **kl. 11.30-16.30**.

Det bliver en eftermiddag, hvor **kvindelige forfattere, musikere og sangere** fortolker kvindeuniverser og sætter ord og toner på forskellige udtryk.

Program er under udarbejdelse.

Landsmøde 2015

Folkevirkes **landsmøde** er fastlagt til **lørdag 25. april 2015**.

De gode erfaringer med at holde landsmøde på en enkelt dag, hvor formiddagen afsættes til et **inspirerende debattmøde** eller en **rullende studiekreds**, mens der om eftermiddagen holdes **generalforsamling** fastholdes. Mange har ønsket, at landsmødet holdes en lørdag, så det ønske opfyldes i 2015.

Det er tidligere besluttet, at landsmøderne på skift skal arrangeres af lokal-kredse landet over. Næste års landsmøde kommer Folkevirkes kreds i Odense til at stå for sammen med forretningsudvalgsmedlem Ulla Lunde.

SÆT X
I KALENDEREN

REGION HOVEDSTADEN

BORNHOLM

Kontakt:

Marianne Kofod Pedersen,
Svanekevej 32, 3740 Svaneke
Tlf. 56 49 21 65

KØBENHAVN

»På Folkevirke«

Niels Hemmingsens Gade 10,
1153 København K.

9. september

Folkevirke arrangerer i samarbejde med Etniske Kvinders Minoritets Råd (EKMR) et debattmøde om forskellige traditioner inden for forskellige kulturkredse med særligt fokus på navngivning.

20. september kl. 10.00

En tur til Dyrehaven, hvor naturvejleder Lars Rudfeld vil lede gruppen. Turen slutter ved Peter Lieps Hus, hvor det er muligt at spise frokost for egen regning. Pris er 50 kr. for voksne, børn deltager gratis. Der betales ved turens start til Susanne Tarp.

Tilmelding senest 10. september til folkevirke@folkevirke.dk.

Læs mere side 32.

16., 23. og 30. september

kl. 17.00 på Folkevirke

Folkevirke i København arrangerer en kursusrække om børneopdragelse. I kursusrækken sættes fokus på, hvordan vi opdrager børn til at blive demokratiske samfundsborgere. De tre kursusdage indledes med oplæg fra en ressourceperson og efterfølgende debat. Læs mere side 32.

Tilmelding og info:

Folkevirke,
Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal,
1153 København K. eller
Jeanne Bau-Madsen
Tlf. 45 85 65 92
folkevirke@folkevirke.dk

Folkevirkes Litteraturkreds

i København

Mødestedet er Folkevirke,
Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal,
1153 København K.
Tlf. 33 32 83 11

Vi mødes på torsdage kl. 12-14.30.

11. september

Anatole France: »Sylvester Barnards Forbrydelse«

2. oktober

Haruki Murakami: »Norwegian Wood«

23. oktober

Isaac Basheve Singer: »Fjender«

20. november

John Irving: »Æblemostreglementet«

11. december

Tove Ditlevsen: »Vilhelms værelse«

Halvårskontingentet er kr. 250,-

Kontakt:

Britta Poulsen
Tlf. 46 36 56 32

KØBENHAVNS VESTEGN

Litteraturkreds

Moderne holdes den sidste tirsdag i hver måned, kl. 14-17.

Med mindre andet er nævnt, så holdes alle møder kl. 14 til 17 i Glostrup Fritidscenter mødelokale 3.

30. september

»Gå væk, Ghana« af Taiye Selasi v/ Connie Michelsen.

Dagens digt: Annelise Bohn.

28. oktober

»Jeg nægter« af Per Petterson v/ Gurli Søbe.

Dagens digt: Ingelise Olsen.

25. november

»Glasslottet« af Jeannette Walls v/ Annelise Bohn.

Dagens digt: Gurli Søby.

Tilmelding og kontakt:

Formand Ellen Kristiansen,
Vegavænget 11, 2620 Albertslund
Tlf. 43 64 62 07
Næstformand Ingelise Olsen
Kasserer Ellis Grønvold
Suppleant/ revisor
Anne Birthe Kyed

LYNGBY

12. september kl. 14.00

Folkevirke i Lyngby arrangerer en tur til Bjørn Wiinblads kunstnerhjem i Kgs. Lyngby. Rundvisningen koster 125 kr. per person – og antal deltagere er begrænset. Bindende tilmelding hurtigst muligt. Læs mere side 33.

1. november kl. 14.00

Programvært og musikformidler Mathias Hammer gennemgår Carl Niensens opera »Saul og David«. Mødet finder sted i Fuglevad Mølle. Tilmelding og nærmere information kan fås ved henvendelse til formand for Folkevirke i Lyngby Jeanne Bau-Madsen på tlf. 45 85 65 92.

Kontakt:

Formand Jeanne Bau-Madsen
Tlf. 45 85 65 92
Kasserer Annette Albrecht
Tlf. 45 87 43 67
Ella Buck
Tlf. 45 82 22 42
Lene Hjeds
Tlf. 45 81 61 31
Eva Ladekarl
Tlf. 45 87 73 77

REGION NORDJYLLAND

FOLKEVIRKE

VESTHIMMERLAND

Alle møder foregår på Hotel Farsø kl. 14-16. Alle er velkomne. Entre samt kaffe/te med kage, kr. 85,-

8. september kl. 19.30

Bemærk tidspunktet!

Sognepræst Hanne Lyngberg-Larsen: »Hvad er det med ham – den Søren Kierkegaard?«

6. oktober

Foredragsholder Lone Hansen, Viborg: »Vejen til mine rødder – jeg er min mors hemmelighed«

3. november

Centerleder Torben Gregersen, Ranum: »Hvad er et asylcenter?«

1. december

Sognepræst Hanne Dahl, Dronninglund Slotskirke: »En rose så jeg skyde«

Kontakt:

Karen Pihlkjær,
Stenildhøjvej 48a, 9600 Aars
Tlf. 98 66 16 80
kk@pihlkjaer.dk
Sonja Feldt Petersen,
Fasanvej 10, Gedsted,
9620 Aalestrup
Tlf. 50 15 90 57
sonja@fasanvej.dk
Lone Nørgaard,
Svoldrupvej 122, Vognsild,
9600 Aars
Tlf. 98 65 82 57
pno@nypost.dk

Mona Bach Jensen,
Aalborgvej 4, Hornum, 9600 Aars
Tlf. 22 40 29 58
Monaz2402958@gmail.com
Tove Kristensen,
Hans Egedes Vej 120, 9600 Aars
Tlf. 98 62 66 10
Tove.kristensen2@skolekom.dk
Lisbet Andersen,
Løgstørvej 140, Trend, 9640 Farsø
Tlf. 22 96 84 80
lisbetandersen@live.dk
Jette Høyer,
Solitudevej 4, Hvalpsund, 9640 Farsø
Tlf. 25 39 97 96
jettehoeyer@mail.dk

Vesthimmerlands

Litteraturkreds

Kredsen mødes i Dronning
Ingrid Hallen, Farsø,
hvor alle møder
starter kl. 14.00,
med mindre andet oplyses.

Kontakt:

Inger Olsén
Tlf. 98 63 34 34
Kirsten Madsen
Tlf. 98 66 30 24

› REGION MIDTJYLLAND

HERNING

Møderne er ca. hver anden torsdag.
Mødetid kl. 14-16. Man er velkom-
men til at møde ½ time før.
Der er kaffepause på ca. 15 min.,
hvor man kan nyde sin medbragte
kaffe. Medlemskontingent for hele
sæsonen er kr. 200,00.
Hvert møde koster kr. 30,00 for
medlemmer og kr. 50,00 for ikke
medlemmer.

25. september

Næstformand i Folkevirkes forret-
ningsudvalg Jeanne Bau-Madsen
fortæller om Folkevirkes Nordplus-
støttede projekt »Nye og gamle
demokratier«.

9. oktober

»Jeg græmmes – humor, alvor og
dyb filosofi i Radiserne – verdens
bedste tegneserie«
v/ sognepræst Henrik Oest.

23. oktober

»Lad os fange livsglæden«
v/ tidl. medlem af Folketinget
Peter Duetoft.

6. november

»Tak for'ed!« En hyldest til origina-
lerne af forfatter Thomas Frøkjær.

20. november

»Et ganske særligt par – Bodil og
Hal Koch« v/ cand.mag. og arkiv-
chef Jørgen Dieckmann Rasmussen.

4. december

Julehygge v/ pianist og forfatter
Claus Jørgensen.

Bestyrelse:

Formand Mona Haven Jensen,
Dalgas Alle 2e, 4, 7400 Herning
Tlf. 97 12 17 45
Kasserer Tove Katstrup,
Karen Blixens Vej 1p, 7430 Ikast
Tlf. 40 70 90 51
Sekretær Inge N. Pedersen,
Herregårdsparken 5, 7400 Herning
Tlf. 97 12 74 04
joergenedergaard@post.tele.dk
Best.medlem Jutta Jørgensen,
Fællestoft 4, 7400 Herning
Tlf. 97 26 80 18
Best.medlem Lene Lund Hansen,
Emil Resensvej 47, 7400 Herning
Tlf. 97 12 98 82/29 92 58 50
lenelundhansen@yoymail.dk

HOLSTEBRO

Kontakt:

Karen Margrethe Madsen
Tlf. 97 41 40 92

› REGION VESTJYLLAND

LEMVIG

Kontakt:

Gunvor Fink Møller,
Grummegårdsparken 25,
Nørre Nissum,
7620 Lemvig
Tlf. 61 77 26 33
fink.gunvor@gmail.com

› REGION SYDDANMARK

ODENSE

Litteraturkredsen fortsætter

Kontakt:

Ida Hansen
Tlf. 66 11 23 71

› REGION SJÆLLAND

ROSKILDE

Folkevirke i Roskilde indbyder til
samtalekreds i litteratur.

Møderne afholdes tirsdage
kl. 14.00-16.30 i Roskilde Biblioteks
foredragssal, hvis ikke andet er
nævnt. Der holdes kaffe-/tepause.
Prisen er kr. 40.
Årskontingent er kr. 300
(dog kr. 150 for medlemmer af
Folkevirke i København).

23. september

»Frans – De fattiges pave«
af Mario Escobar v/ Iben Thranholm.

7. oktober

»Marvfolket« af Keri Hulme
v/ Helle Lundby.

28. oktober

»Den stjålne vej«
af Anne-Cathrine Riebnitzsky
v/ Ulla Thorbjørn Hansen.

11. november

»Jeg nægter« af Per Petterson
v/ Annette Molin.

2. december

»Kærlighed i koleraens tid«
af Gabriel García Márquez
v/ Joan Lønborg.

Bestyrelse:

Annette Molin, formand
Tlf. 46 36 09 31
annette.moling@gmail.com
Bente Ørum, kasserer
Klostervang 15
4000 Roskilde
kajv@roskilde.dk
Tlf. 46 32 16 11
Britta Poulsen
Tlf. 46 36 56 32
britta.poulsen@privat.dk
Birgit Andersen, sekretær
Tlf. 46 78 74 96
birgit.andersen@it.dk
Kirsten Rudfeld
Tlf. 46 35 68 91
rudfeld@webspeed.dk
Ester Aagaard
Tlf. 46 75 75 41
esteraagaard@roas.dk
Inger Margrethe Christensen
Tlf. 46 35 64 45
imc@ruc.dk
Bente Laursen
Tlf. 46 35 66 18
bente_l@youmail.dk

ØLSTED

Litteraturstudiekreds

Vi mødes hver 6. uge og
planlægger fra gang til gang.
Kontakt:
Lis Timmermann,
Hermelinvej 9, 3310 Ølsted

› UDLAND

GRØNLAND

Folkevirke i Nuuk

Kontakt:

Rebekka Olsvig,
Jens Kreutzmann Aqq 30,
postboks 575,
3900 Nuuk, Grønland

SES VI
?

BEDSTEFORÆLDRE/BØRNEBØRN-LEJR 2014

Igen i år siger Folkevirke i skoler- nes efterårsferie velkommen til bedstemødre og bedstefædre med børnebørn og til »reservebedster« med slægtninges eller venners børn. **Bedsteforældre/børne- børn-lejren** arrangeres i samar- bejde mellem bedsteforældre, bør- nebørn og lederne.

Lejren afholdes i skoler- nes efterårsferie **13.-17. oktober** i **Vejlby Fed ved Middelfart**.

Lejrens adresse er:
DUI – LEG og VIRKEs Ferielejr,
Vegavej 47, Vejlby Fed,
5500 Middelfart.

Prisen er **850 kr.** for voksne og **700 kr.** for hvert barn. I prisen er bl.a.

inkluderet: Overnatning i eget værelse, alle måltider, også mel- lemmåltider og drikkevarer som kaffe/the og saftvand.

Bindende tilmelding senest **20. august 2014**.

Flere oplysninger på Folkevirkes hjemmeside www.folkevirke.dk